

Začleňovanie

Koncepcie... Som skeptická. Viem, že budú neúčinné do jedného momentu, na ktorý už roky, zdá sa že márne, upozorňujem. Žiadne vylúčenie totiž nemožno odstrániť, kým si neuvedomíme jeho základné príčiny. Koncepcie o začleňovaní nebudú korunované skutočným začlenením, kým si otvorene nepoviemme pravdu, že vylúčenými sú dnes nielen Rómovia, ale že vylúčenými sú všetci chudobní v tejto krajine. A faktom je, že najviac ich je z radov Rómov.

Na čo teda upozorňujem? Na to, že chudoba a z nej prameniaca depresia sú to, čo je potrebné odstrániť, aby sa skutočne dalo pohnúť dopredu.

Vrátim sa k tomu, prečo som skeptická. Lebo nič nie je zadarmo. Človek na všetko potrebuje peniaze. Kto ich nemá, nič nemôže a čo je horšie, ničím a nikým nie je. Žiaľ, tí ktorí neokúsili chudobu na vlastnej koži, nechápu o čom hovorím. Byť chudobným znamená nemôcť si dovoliť zaplatiť za veci a služby, ktoré k svojmu životu nutne potrebujete. Tí, ktorí svoju chudobu nedokážu sami vyriešiť a spoločnosť im nedáva ani možnosti ju riešiť, postupne strácajú svoje sily. Plány vystrieda rozčarovanie, sklamanie a nastúpi letargia.

Pozrite sa na ľudí v našich uliciach. Čo vidíte? Ja stretávam strhaných a smutných ľudí. Čoraz viac ich má neoštetrený chrup, starším zuby chýbajú úplne. Niektorí by povedal, že sa nestarajú o svoje zdravie, o svoj chrup. Ja hovorím, že nemajú peniaze na lekára. Vážení, na Slovensku nič nie je zadarmo. Ani škola, ani zdravotníctvo. Peniaze, to je aj len niekoľko eur, alebo iba centy na autobus. Ale ak ich nemáte...

O tom, čo je depresia nebudem nikoho poučovať. Roky hovorím, že predovšetkým ľudia v osadách, vo veľmi koncentrovanej chudobe, trpia depresiou. Letargia, pohľad do prázdna, akoby neprítomnosť duše v tele sú prirodzenou odpoveďou organizmu na nemožnosť a neschopnosť meniť veci vo svojom živote a vo svojej rodine k lepšiemu. Nemôcť žiť svoj skutočný život. Nemožnosť plánovať zákonite vedie k životu zo dňa na deň. Roky o tom píšem, hovorím, apelujem pri osobných *str. 12 >>>*

Peter Pollák: Slovo cigán považujeme za hanlivé

Rómska kultúra je slovným spojením, pod ktorým si každý jedinec predstaví niečo iné. Pre niekoho je rómska kultúra len hudba a spev, niekto si pod týmto slovným spojením predstaví knihu. Faktom však je, že ľudia, ktorí rozhodujú o prerozdelení finančných prostriedkov na podporu rómskej kultúry vnímajú kultúru len cez hudbu a tanec. Teda aspoň takto to ukazujú čísla pridelených financií, kde práve na rómske festivaly ide najviac finančných prostriedkov. Svoje vnímanie rómskej kultúry nám v rozhovore priblížil aj Peter Pollák, poslanec Národnej rady Slovenskej republiky a zároveň splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity.

Keď sa povie rómska kultúra, čo si pod týmto slovným spojením predstavujete?

Rómska kultúra, to sú tradície, história a dedičstvo rómskeho národa. Rómska kultúra je neodlučiteľne spojená s rómskym jazykom. Jazyk je vyjadrením našej identity, vyjadruje nášho ducha a myslenie Rómov. Rómska kultúra, to je pre mňa napríklad Divadlo Romathan a rómska literatúra.

Som rád, že aj medzi Rómami pribúda počet autorov, ktorí sa o svoje jedinečné vnútorné prežívanie vedia podeliť a odhaľujú svoju rómsku dušu aj čitateľom z majority. Nepríbúda len počet, ale rastie aj kvalita rómskych autorov. Pozitívne ma prekvapila napríklad kniha Amaro trajó od Rasta Pivoňa o živote olašských Rómov. Samozrejme, že neodmysliteľnou súčasťou našej kultúry je hudba, tanec a spev... Na našu kultúru môžeme byť hrdí, či ide o rómsku hudbu alebo literatúru.

str. 10 >>>

♦ Krvavé knihy. Rómska kultúra očami rómskeho výtvarníka Jozefa Feta.

Byť v politike je výzvou a zodpovednosťou

str. 3

Etnicita a vierovyznanie – film, ktorý sa oplatí vidieť

str. 6

PREČO DOSTÁVATE NOVINY ZA ROK 2013 V ROKU 2014?

Keď sme posielali prvé číslo novín za rok 2013 našim čitateľom, v úvodníku som popísal dôvody, prečo noviny držíte v rukách až v roku 2014. Aj napriek tomu som sa však stretol aj s nechápavými reakciami. V nasledujúcich odrážkach sa preto pokúsím vysvetliť príčiny tohto čudného stavu.

- Na vydávanie národnostných novín sú potrebné peniaze. Preto sa o ne uchádzame prostredníctvom dotačnej schémy Úradu vlády SR.
- Komisia nám v máji 2013 schválila projekt, no podmienky boli nezrealizovateľné.
- Hneď v máji sme požiadali Úrad vlády SR o zmenu podmienok tak, aby sme noviny mohli vydať.
- Našej žiadosti bolo vyhovené v novembri 2013. Až v tomto období s nami Úrad vlády SR podpísal zmluvu. Do marca 2014 máme vydať 6 čísel Romano nevo lil.
- Finančné prostriedky (15.000€) sme dostali na účet v decembri 2013.
- Aj napriek tomu, že noviny sú označené rokom 2013, obsah novín je aktuálny. Áno, je to čudný stav. No zároveň to odráža aj realitu. Roman Čonka, šéfredaktor

Peter Pollák, splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity odpovedá na otázky k zmenám v zákone o hmotnej núdzi (časť II.)

Čo ak nám starosta obce odmietne poskytnúť prácu pre základnú dávku a aktivačný príspevok, lebo sme ho vo voľbách nevolili?
Vyjadrenie je už súčasťou predchádzajúcej odpovede.

Ako dlho môžem pracovať na aktivačných prácach?

Menšie obecné služby pre obec alebo dobrovoľnícka činnosť môžu byť vykonávané najviac 18 po sebe nasledujúcich kalendárnych mesiacov. Opätovne vykonávané môžu byť najskôr po uplynutí 6 po sebe nasledujúcich kalendárnych mesiacov, ktoré začínajú plynúť od kalendárneho mesiaca, ktorý nasleduje po kalendárnom mesiaci, v ktorom bolo ukončené predchádzajúce vykonávanie menších obecných služieb alebo dobrovoľníckej činnosti, za ktoré patril aktivačný príspevok.

Môže na aktivačných prácach pracovať aj moja manželka a tri plnoleté deti do 25 rokov?
Áno.

Aké práce môžeme vykonávať a aké práce nám obecný úrad nesmie poskytnúť?

Menšie obecné služby pre obec organizované obcou alebo rozpočtovou organizáciou alebo príspevkovou organizáciou, ktorej zriaďovateľom je obec, je forma aktivačnej činnosti uchádzača o zamestnanie vykonávaním prác, ktoré sú určené na:

- zlepšenie ekonomických podmienok, sociálnych podmienok, kultúrnych podmienok,
- tvorbu, ochranu, udržiavanie a zlepšovanie životného prostredia obyvateľov obce,
- starostlivosť o ochranu a zachovanie kultúrneho dedičstva,
- podporu vzdelávania,
- rozvoj a poskytovanie sociálnych služieb a ďalších činností obce v sociálnej oblasti,
- rozvoj a ochranu duchovných a kultúrnych hodnôt,
- doplnkové vzdelávanie detí a mládeže,
- rozvoj a podporu komunitnej činnosti.

Môže od nás starosta požadovať odpracovanie viac ako 32 hodín mesačne pre získanie plnej výšky dávky v hmotnej núdzi?

V zákone je uvedené, že na odpracovanie dávky v hmotnej núdzi je potrebné odpracovať 32 hodín, nie viac ani menej ako 32 hodín.

Môže od nás starosta chcieť, aby sme v rámci aktivačných prác a 32 hodín pracovali na jeho súkromnom majetku, prípadne majetku jeho rodiny alebo poslancov?

Poberateľ dávky v hmotnej núdzi bude na odpracovanie dávky v hmotnej núdzi musieť odpracovať 32 hodín na získanie dávky v hmotnej núdzi v rámci menších obecných služieb, dobrovoľníckej činnosti alebo prác na predchádzanie mimoriadnej situácie. Obsahom menších obecných služieb sú práce v prospech obce, komunity a všetkých občanov obce. Obsahom týchto činností na získanie dávky v hmotnej núdzi nemôže byť práca na súkromnom majetku starostu, poslancov obecného zastupiteľstva a ani ich príbuzných. Je nepripustné, aby niekto nútil poberateľov dávok odpracovávať si pomoc v hmotnej núdzi na súkromnom majetku.

Kde sa máme obrátiť v prípade, ak sa od nás bude vyžadovať práca viac ako 32 hodín a práca na súkromnom majetku?

Obráťte sa na príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny podľa miesta vášho trvalého pobytu.

Prípravil: Roman Čonka, Ilustračné foto: Jozef Ferenc

EÚ prijala prvý právny nástroj na integráciu Rómov

Všetkých 28 členských štátov EÚ sa 9. decembra zaviazalo k realizácii súboru odporúčaní na lepšiu hospodársku a sociálnu integráciu Rómov, ktoré navrhla Európska komisia. Ministri členských štátov na svojom zasadnutí menej ako polroka od predloženia návrhu Komisie jednomyselne prijali odporúčanie Rady (IP/13/607, MEMO/13/610). Ide o historicky prvý právny nástroj EÚ na začleňovanie Rómov. Členské štáty sa prijatím odporúčania Rady zaväzujú k realizácii cieľných opatrení zameraných na vyrovnanie rozdielov medzi Rómami a ostatným obyvateľstvom.

„Dnešná dohoda vysiela silný signál o ochote členských štátov popasovať sa s integráciou Rómov. Ministri prijali jednomyselný záväzok zlepšiť situáciu rómskeho obyvateľstva v praxi,“ uviedla Viviane Redingová, podpredsedníčka Komisie a komisárka EÚ pre spravodlivosť. Ako ďalej dodala, „členské štáty majú teraz v rukách kľúčové nástroje na integráciu Rómov a je na nich, aby slová premenili na skutky. Ich záväzky im budeme pripomínať a dohliadneme na to, aby uvedené opatrenia naozaj realizovali.“

Súčasťou prijatého odporúčania Rady o účinných opatreniach na integráciu Rómov v členských štátoch sú osobitné pokyny, ktoré majú členským štátom pomôcť posilniť a zintenzívniť ich úsilie. Jedno z odporúčaní je, aby členské štáty prijali cieľné opatrenia na vyrovnanie rozdielov medzi rómskym a ostatným obyvateľstvom. Prijatím dokumentu Rady sa posilňuje rámec EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov, na ktorom sa dohodli všetky členské štáty v roku 2011 stanovením podmienok na účinné začleňovanie rómskeho obyvateľstva v členských štátoch.

„Prijatie odporúčania predstavuje významný spoločný záväzok členských štátov investovať viac a efektívnejšie do ľudského kapitálu s cieľom zlepšiť životné podmienky rómskeho obyvateľstva v celej Európe,“ povedal komisár pre zamestnanosť, sociálne veci a začlenenie László Andor. „Nemôžeme ich sklamať. Členské štáty majú teraz možnosť z počtu EÚ na roky 2014 - 2020 vyčleniť významný balík finančných prostriedkov, ktoré po doplnení zdrojmi z národných rozpočtov môžu použiť na to, aby pomohli rómskemu obyvateľstvu realizovať plný potenciál a aby na všetkých úrovniach prejavili politickú vôľu zabezpečiť náležité vynaloženie finančných prostriedkov,“ dodal.

Vzdelanie, zamestnanosť, zdravie, bývanie

Odporúčanie, ktoré vychádza zo správ Komisie o situácii Ró-

mov v uplynulých rokoch, sa zameriava na štyri oblasti, v ktorých sa lídri EÚ zaviazali k dosiahnutiu spoločných cieľov v oblasti integrácie Rómov v súlade s rámcom EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov: prístup k vzdelávaniu, pracovným miestam, zdravotnej starostlivosti a bývaniu. Realizácia cieľných opatrení vyžaduje od členských štátov, aby na začleňovanie Rómov, ktoré je podľa Komisie kľúčovým faktorom, vyčlenili nielen fondy EÚ, ale aj vnútroštátne a súkromné fondy a fondy tretieho sektora. Význam začlenenia je podčiarknutý v hodnotení vnútroštátnych stratégií členských štátov, ktoré Komisia vykonala v minulom roku.

Okrem toho poskytuje členským štátom usmernenia týkajúce sa prierezových politík zameraných na integráciu Rómov s cieľom zabezpečiť, aby sa stratégie vykonávali na miestnej úrovni, aby sa presadzovali antidiskriminačné pravidlá, aby sa dodržiaval prístup zameraný na sociálne investície, aby sa ochraňovali rómske deti a ženy a aby sa riešil problém chudoby.

Odporúčanie Rady nie je právne záväzné

Hoci odporúčanie Rady nie je právne záväzné, od členských štátov sa očakáva realizácia osobitných opatrení s cieľom zlepšiť situáciu rómskeho obyvateľstva v praxi. Zo správy o pokroku, ktorú Komisia predložila v júni tohto roku, vyplýva, že v členských štátoch existuje priestor na zlepšenie v oblasti uplatňovania vnútroštátnych stratégií integrácie Rómov v súlade s rámcom EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov. Komisia vypracuje novú správu o pokroku členských štátov na jar 2014.

Napriek tomu, že Európsky parlament nie je povinný hlasovať o tejto otázke, svoju podporu odporúčaniu Rady vyjadril v hlasovaní Výboru pre občianske slobody (LIBE) 5. decembra. Výbor podporil návrh uznesenia o pokroku dosiahnutom v uplatňovaní vnútroštátnych stratégií integrácie Rómov, v ktorom sa vyzdvihuje úloha miestnych a regionálnych orgánov pri rozvoji a realizácii politík týkajúcich sa Rómov, ako aj význam pridelovania primeraných finančných zdrojov na politiky integrácie rómskeho obyvateľstva. Európsky parlament by mal schváliť predmetné uznesenie na svojom plenárnom zasadnutí začiatkom budúceho roka.

Komisia bude pokrok naďalej posudzovať vo vlastných ročných správach o pokroku v začleňova-

♦ Viviane Redingová, podpredsedníčka Komisie a komisárka EÚ pre spravodlivosť.

ní Rómov vydávaných každú jar. Zistenia sa budú uvádzať aj v procese európskeho semestra pre koordináciu hospodárskej politiky. V máji 2013 Rada na základe návrhu Komisie vydala v rámci európskeho semestra pre päť členských štátov odporúčania pre jednotlivé krajiny (CSR) o otázkach týkajúcich sa Rómov (Bulharsko, Českú republiku, Maďarsko, Rumunsko a Slovensko). V týchto odporúčaniach sa spomínajúcich päť krajín vyzýva, aby zabezpečili realizáciu svojich vnútroštátnych stratégií integrácie Rómov a zapracovali osobitné opatrenia v tejto oblasti do príslušných horizontálnych politík. Prostredníctvom ročného cyklu európskeho semestra sa zabezpečí, že integrácia Rómov zostane pevne a trvalo na programe Európskej únie.

Na zaistenie konkrétnych a udržateľných výsledkov v praxi je potrebné už od roku 2014 zabezpečiť finančné prostriedky z vnútroštátnych a európskych zdrojov. Štrukturálne fondy EÚ, predovšetkým Európsky sociálny fond (ESF), zostanú aj naďalej dôležitým finančným nástrojom na podporu integrácie Rómov. Podľa návrhu Komisie na nasledujúce finančné obdobie by sa integrácia marginalizovaných spoločností, ako je rómske obyvateľstvo, mala stať osobitnou investičnou prioritou. V tejto súvislosti je súčasťou návrhu špecifická podmienka ex ante na zabezpečenie toho, aby bola podpora EÚ súčasťou balíka súhrnnej stratégie na integráciu Rómov. Na dosiahnutie primeraných finančných zdrojov musia členské štáty vyčleniť najmenej 20 % prostriedkov pridelených z ESF na sociálne začlenenie.

Integrácia Rómov nie je len morálnou povinnosťou

Integrácia Rómov nie je len morálnou povinnosťou, ale je aj v záujme členských štátov, a to

najmä tých, v ktorých je veľká rómska menšina. Rómovia predstavujú významný a rastúci podiel obyvateľstva v školskom veku a budúcich pracovných síl. Aby sa rómskemu obyvateľstvu umožnilo realizovať svoj ľudský kapitál a aktívne a rovnocenne pôsobiť v hospodárstve a spoločnosti, sú potrebné efektívne politiky na aktiváciu trhu práce a individualizované a prístupné podporné služby pre rómskych uchádzačov o zamestnanie.

Európska komisia vo svojej správe z roku 2013 vyzvala členské štáty EÚ, aby vykonali vnútroštátne stratégie na zlepšenie hospodárskej a sociálnej integrácie rómskeho obyvateľstva v Európe. Členské štáty vypracovali tieto plány ako odpoveď na rámec EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov, ktorý Komisia prijala 5. apríla 2011. Lídri EÚ schválili tento rámec v júni 2011.

Členské štáty môžu čerpať prostriedky na projekty sociálnej integrácie, vrátane projektov na lepšiu integráciu rómskeho obyvateľstva v oblasti vzdelávania, zamestnanosti, bývania a zdravotnej starostlivosti, zo štrukturálnych fondov. V rokoch 2007 – 2013 bolo na tieto projekty vyčlenených celkovo takmer 26,5 mld. EUR. Členské štáty sú zodpovedné za správu týchto prostriedkov, ako aj za výber konkrétnych projektov. Väčšina financií sa použije na projekty zamerané na sociálne marginalizované skupiny ako také, t. j. nemusia byť nevyhnutne určené iba pre rómske obyvateľstvo. V snahe zabezpečiť efektívnejšie a cielenejšie projekty Komisia vyzvala členské štáty, aby založili národné kontaktné miesta, ktorých úlohou bude pomôcť miestnym a regionálnym orgánom pri plánovaní použitia finančných prostriedkov na integráciu Rómov.

Roman Čonka, foto: EK

E politika hino o mangipen vi pharipen pro phike

But džene les prindžaren sar ambicijozno termo biznismenos, savo likerel peskro lav. Na garuvel, hoj hino romano, aňi odaj, hoj leske mište džal. No o pharo u absolutno na lokho dživipen savo hin but Romen pre Slovatiko les na mukhel pre sera. O PhDr. Stanislav Vospálek.

Agorindas e socijalno buti, o magistersko titulos chudlas pre Teologikaňi fakulta pre Katolíkaňi univerzita andro Ružomberok u o rigorozno síkhluviben kerdas pre Uči škola andro Sladkovičovo. Le 2003 beršestar chudlas te kerel andre politika. Jekhto sas o dženo andre sera ANO. Pal oda sar e sera agorindas peskri aktivita andro berš 2009 gelas sar o dženo andre sera MOST – HD. Pal štar berša aktivno buti andre politika reslas le manušen u chudlas lendar pativ. Palikerdo savorengse olenge, so leske chide andro alosaripena hino o poslancos andro Košicko samospravno regijonos. Hin les romňi u hino o dad štare čhavage. Sar o šerutno andre Spišsko asocijacija, savo astardas andro berš 2009 lidžal dureder pro aktiviti so sas

andro projektos Zoraripen vaš o romano hangos, savo pro Spiš kerela e Asocijacija JEKHETANE. E asocijacija nekh buter rodel te kerel buti le manušenca avka, hoj korkore te chuden peskri incijativa u bareder kotor korkoro mangipen. Kerel e chabnaskri banka prekal o jekh andal o eŧta chabnaskre khera, save hine kerde pre Slovatiko del o chabnaskro žutipen le čorenge u le manušenge, savenge ajso žutipen kampel. Del phiko le romenge so khelen futbol u te aver aktiviti. Pre leskri internetovo sera andre rubrika Diňom phiko pes dikhel, hoj le beršestar 2005 sistematikanes žutinel, u avka o gendo le džeenengro, save chuden o žutipen, barol beršestar pro berš. Pal o sako jekh žutipen, sakovar so diňas o phiko hine o manuša, save džanenas pal o Stanislav Vospálek te vakerele sar pal o manuš, savo na užarelas u žutinelas kana kampelas, kana pele andro čoripen.

Keren buti andre komunalno politika andro Košicko regijonos. Sar tumenge džal te ispidel angle oda, so dikhen sar prioritno. Savo planos tu-

men hin andre kada kotor andro avutiipen?

Jekhto kamav te zorarel, hoj andre komunalno politika man chudlom pal o štar berša so keravas miri nekh buter aktivno politikaňi buti. Čačas oda doreslom hoj miri buti cirdlas le manušen u chudle mange te paŧal. Chide mange andro alosaripena u palikerdo lenge ačhilom o poslancos andro Košicko samospravno regijonos. Ada dikhav sar o baro mangipen u o pharipen pro mire phike te dino olendar, so man alosarde. Normalno, hin man but ginde, save džan direktno pal oda, hoj zumavas te lačharel nekh buter e socijalno situacija andro amaro regijonos, soske adi nane lači u barol mekh gorededer. Sas man o šajipen prekal o politikane dovakeribena te chudav man andre socijalno komisija the andre komisija vaš o khangerakre the khetanišnaskre phučipena. Ola komisiji alosardom godaŧa, odaj šunav miro than, kaj šaj so nekh buchleder te kerel oda so síkhlilom andal o sakodivesutři buti. Normalno, sar manadžeros, savo bešel u kerel buti pre Slovatiko, dživav u kerav savoro avka, hoj so duje phin-

drenca te terduvav pre phuv. Miro res andro politikano dživipen thodom feder teleder, hoj prekal o berša oda šaj the te doresav, the te prechučav. Oda hin, hoj man hin but lače ginde vaš o Košicko samospravno regijonos,

vaš o save man marava u zumavava len opre te ispidel.

Šaj te leperen varesave lendar?

Chudlom aktivno te kidel opre o informaciji pal o drom, savo hino

maškar o gava Lieskovany the o Markušovce. O drom hino but bilačo u sako dives leha predžan deša vurdona. Le šerutnestar chudlom o informaciji, hoj leske dine lav pal o nevo drom imar anglo buter berša, no dži akana

Byť v politike je výzvou a zodpovednosťou

Mnoby ho poznajú ako ambiciózneho mladého podnikateľa, ktorý drží slovo. Netají, že je Róm, ani to, že sa mu darí. Ale nejednoduchý a vôbec nie ľahký osud mnohých Rómov žijúcich na Slovensku mu vôbec nie je ľabostajný. PhDr. Stanislav Vospálek.

Vyštuďoval sociálnu prácu, je magistrom Teologickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku a rigorózne konanie absolvoval na Vysokej škole v Sládkovičove. Od roku 2003 sa politicky angažuje. Začínal ako člen strany ANO. Po skončení jej pôsobenia sa v roku 2009 stáva členom strany MOST – HÍD. Po štyroch rokoch aktívnej práce v politike sa mu podarilo presvedčiť ľudí a získať si ich dôveru. Vďaka tým všetkým, ktorí mu dali svoje hlasy stal sa poslancom Košického samosprávneho kraja. Ako sám zdôrazňuje, je to pre neho veľká výzva a zodpovednosť voči voličom a voči kraju. Je ženatý a otcom štyroch detí. Ako predsedu Spišského spolku, ktorý vznikol v roku 2009 nadväzuje na činnosť projektu Posilnenie rómskeho hlasu, ktorý sa na Spiši realizoval prostredníctvom Združenia SPOLU. Združenie sa zameriava predovšetkým na prácu s ľuďmi, od ktorých očakáva prevzatie iniciatívy a väčšieho dielu zodpovednosti. V rámci potravinovej banky prostredníctvom jedného zo siedmich skladov, ktoré vznikli na Slovensku podporuje potravinovou pomocou ohrozených a na takúto pomoc odkázaných. Podporuje rómsky futbal a rôzne iné aktivity. Na jeho internetovej stránke v rubrike Podporil som je evidentné, že od roku 2005 systematickým spôsobom pomáha, a tak sa rok od roka počet podporených rozrastá. Za každou podporou a pomocou sú ľudia, ktorí by vedeli o Stanislavovi Vospálekovi hovoriť ako o človeku, ktorý neváhal pomôcť, keď bolo treba, keď sa ocitli v núdzi.

Pracujete v komunálnej politike v rámci Košického kraja. Darí sa vám presadzovať to, čo považujete za prioritné. Čo plánujete v tejto sfére do budúcnosti?

V prvom rade chcem zdôrazniť, že do komunálnej politiky som sa dostal po štyroch rokoch mojej aktívnejšej práce v politike. Evidentne sa mi podarilo zrejme mojou prácou presvedčiť ľudí a získať ich dôveru. Dali mi svoje hlasy a vďaka nim som sa stal poslancom Košického samosprávneho kraja. Vnímam to ako veľkú výzvu a zodpovednosť voči voličom. Samozrejme, že mám kopec nápadov, ktoré majú priamy súvis so snahou o zlepšenie hlavne sociálnej situácie v našom kraji, pretože tá nie je dobrá a zhoršuje sa. Mal som možnosť byť v rámci politických dohôd nominovaný do sociálnej komisie a do komisie pre cirkevné a spoločenské otázky. Tieto komisie som si vybral zámerne, tam cítim priestor, kde môžem v čo najväčšom rozsahu implementovať moje skúsenosti, ktoré mám z praxe. Samozrejme ako manažér, ktorý žije a pôsobí na Slovensku, žijem a správam sa tak, aby som bol stále oboma nohami na zemi. Postavil som si svoju latku v politickom živote radšej nižšie, aby som ju mohol časom možno prekročiť. To znamená, že mám pripravených mnoho dobrých návrhov pre Košický samosprávny kraj, za ktoré budem bojovať a pokúsim sa ich presadiť.

Spomeniete, prosím aspoň niektoré z nich?
Začal som sa aktívne zaujímať o cestu, ktorá je medzi obcami Lieskovany a Markušovce. Cesta je v hroznom stave a dennodenne tam prejde niekoľko desiatok áut. V rámci informácií, ktoré som dostal od starostu, mu bola oprava cesty sľúbená už niekoľko rokov, no doposiaľ sa to nestalo realitou. Začal som aktívne pátrať, aké sú zábery s touto cestou a v prípade, že by som dospel k negatívnym výsledkom, som rozhodnutý urobiť s občanmi Markušoviec spoločný míting a zahájiť podpisovú petíciu za opravu cesty, ktorú odovzdám županovi. Ďalšou úlohou, ktorá je predo mnou a ktorá mi veľmi leží

na srdci, je upratovanie neporiadku po bývalej Letanovskej osade. Stretol som sa s riaditeľkou Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny v Spišskej Novej Vsi a poslankyňou Košického samosprávneho kraja Bc. Ing. Janou Brziakovou. Na tomto stretnutí sme sa spoločne dohodli, že vyvinieme potrebnú aktivitu v spolupráci so starostami a dáme tieto záležitosti do poriadku tak, aby bol priestor po Letanovskej osade vypratáný a nebol jednou obrovskou kontaminovanou skládkou.

Ako vnímate stav chudoby na Slovensku? Čo robíte pre jej elimináciu a kde vidíte východiská?

Delím stav chudoby do viacerých kategórií. Na sociálne odkázané rodiny, dôchodcov, zdravotne hendikepovaných a Rómov. V prvom rade treba pripomenúť, že rodina je základná bunka spoločnosti a osobne si myslím, že štát vyvíja pre podporu rodiny veľmi malé aktivity a pomoc. Na túto otázku neodpoviem ako politik, ale ako biznismen a moja odpoveď bude veľmi jednoduchá. Ľudia potrebujú prácu. Samozrejme, je tu nastavených niekoľko opatrení, ktoré nejakým spôsobom udržujú akési životné minimum, ale osobne si myslím, že to nestačí. V rámci mojej pôsobnosti ako predsedu Spišského spolku mám nastavenú spoluprácu na vysokej úrovni s prezidentom potravinovej banky Mgr. Markom Urdzikom a aj prostredníctvom tejto spolupráce sa snažím aspoň malou mierou vo svojom okolí pomôcť ľuďom v sociálnej núdzi. V tomto prípade som veľmi povďačný za tretí sektor, ktorý v nemalej miere napomáha štátu aj konkrétnym rodinám a ľuďom k zlepšeniu ich neľahkej životnej situácie.

Rómovia a ich vylúčenosť. Ako by sa podľa vás dal riešiť tento problém? Čo by najviac pomohlo k začleneniu Rómov?

Tak toto je veľmi ťažká a citlivá otázka, ktorá si vyžaduje súbor niekoľko desiatok opatrení, ktoré je v prvom rade dôležité riešiť legislatívnymi opatreniami. Osobne si myslím, že to najdôležitejšie je minimalizovať averziu obyvateľov Slovenska voči Rómom. Veľký podiel na tomto zlom obraze Rómov má vláda a médiá, ktoré častokrát prezentujú len malé aj to predovšetkým negatívne skutočnosti, ktoré zobrazujú Rómov negatívne a skresľujú skutočný, pravdivý obraz o nich. Moja životná filozofia je preto rómsko-nerómsky prístup. Teda pristupovať k Rómom ako k riadnym občanom krajiny s akceptáciou ich etnicity, s právom a možnosťami rozvíjať si svoj jazyk a kultúru.

Zlý obraz Rómov je problém, od ktorého sa odvíjajú ďalšie problémy. Ako by sa dalo meniť tento obraz, zlepšovať ho?

Jednou z možností je prezentovať Rómov aj v dobrom svetle. Poznám osobne niekoľko desiatok rómskych aktivistov, ktorí urobili obrovský kus práce pre spoločnosť a nikto o nich nevie. Mňa však trápi, že namiesto uznania sa stretávajú každý deň len s prekážkami. Akoby táto spoločnosť a ľudia, ktorí majú právomoc rozhodnúť, boli zaslepení práve averziou a nechceli vidieť to dobré.

Vy sám organizujete rómsky ples v Spišskej Novej Vsi. Povedzte nám prosím o tomto projekte niečo viac. Čo ním sledujete?

Áno. Tohto roku to už bude štvrtý ročník plesu, ktorý organizujeme. Štandardne sa na ňom zúčastňuje okolo 150 ľudí. Rómov i Nerómov. Ja osobne sa teším veľkému záujmu o náš ples práve zo strany Nerómov. Ples si vytvoril na Spiši svojou kvalitou tradíciu a je treba povedať, že naň prichádzajú Rómovia nielen zo Slovenska, ale aj z Českej republiky. A čo je cieľom plesu? Prezentovať rómskych podnikateľov, aktivistov, právnikov, lekárov. Ukázať, že aj oni žijú na Slovensku a vytvárajú spoločenské hodnoty.

oda nane kerdo e realita. Chudľom aktivno te rodel, so pes kamel te kerel ole dromeħa u te avav ki o negativna informacii, mangav te kerel o kidipen le themutnenca andro Markušovce u te chudel e podpisovo akcija vaš o reparimen drom, savi dava le županoske. O aver uštar, savo pašľol mange pro jilo, hino o žužaripen andre purani osada Letanovcate. Arakħľom man le šerutiħa andal o Kher vaš e buťi, socialna buťa le famelija andre Spišsko Nevo Ves u la poslankiħaħa andro Košicko samospravno regijonos, e Bc. Ing. Jana Brziakovaha. Pro amaro kidipen avľam jekhetanes ki oda, hoj kereħa e mangľi aktivita jekhetanes le šerutnenca vaš oda, hoj o than kaj sas e Letanovsko osada te avel žužardo u na ačħilas sar jekh baro than pherdo kontaminovano džungipen.

Sar dikhen o čoripen pre Slovatiko? So keren vaš e eliminacija u kaj dikhen o šajipena?
Me ulavav o čoripen andro buter kategoriji. Pro socialjno kovle fameliji, le senijoren, le manušen sastipnaskre hendikepoha u le Romen. Jekhto musaj te dikhas, hoj e famelija hiñi jekh fundamentalno kotor andro khetañibe u personalno gindinav, hoj o them na kerel but aktiviti te

del phiko le famelijenge. Pre kada phučipen na odphenava sar politikos, ale sar o biznismenos u miro palepheñiben na ele baro. Le manušenge kampel buťi. Normalno, kadej hine kerde varesave uštara, save varesar likerem varesavo dživipnaskro minimum, no korkoro mange gindinav, kaj oda nane dosta. Andre miri buťi sar o šerutno andre Spišsko asocijacija man hin but lačħi kooperacija le prezidentoha pre chabnaskri banka savo hino o Mgr. Marek Urdzik u the prekal kadi kooperacija zumavav ča te sikra te žutinel le manušenge andro socialno čoripen so hin adaj, paš mande. Olestar but palikerav vaš o trito sektoris, savo na cikne kotoreħa žutinel le themeske the konkretno famelijenge te lačħarel lengri phari dživipnaskri situacija.

O Roma the lengri ekskluzija. Sar prekal tumende šaj te khosel kada problemas? So nekhbuter žutinelas le Romenge te arakħel lengro than?
Kada hin but pharo the senzitivno phučipen. Kampel te kerel but deša uštara, save musaj te arakħen o than prekal o legislativna uštara pro jekhto than. Me gindinav, hoj oda nekh važno so hin, musaj te cikħaras e averzija le themutnendar pre Slovatiko ki o Ro-

ma. Baro kotor pre kada bilačho čitro pal o Roma lel u kerel o rajipen the o mediji, save sikaven le Romen negativnes u bandaren o realno, čačikano čitro pal lende. Miri dživipnaskri filozofija vaš oda džal pal o romano-gadžikano dikhipen. Avka, te dikhel le Romen sar čače themutnen u te akceptinel lengri etnicita, jekhetanes le čačipnaha te buchľarel peskri čhib the kultura.

Bilačho čitro pal o Roma hino o problemas, savestar pen chuden aver problemi. Sar šaj kada čitro te paruvel, te lačħarel?

Jekh maškar o šajipena hin te prezentinel le Romen the andro lačho uduť. Me korkoro prindžarav buter deša romane aktivisten, save kerde baro kotor buťi vaš o khetañiben u ĺiľko pal lende na džanel. Mange hin phares, hoj na chuden pativ ale sako dives pen arakħen ča le bilačħe buťenca. Sar te kada khetañiben the o manuša, saven hin o kompetenciji te avri anel o lav, te aven kore – lengri averzija lenge na mukhel te dikhel oda lačħo.

Tumen korkoro keren o romano balos andre Spišsko Nevo Ves. Phenen amen buter pal o kada projektos. So leħa kamen te resel?

Rodina. V rómskom prostredí bola v minulosti váženým inštitútom. Ako sa podľa vás vyvíja rómska rodina dnes?

Na to sa treba bližšie pozrieť, lebo môj názor je z pohľadu dnešnej doby. V minulosti boli v rómskych rodinách silné osobnosti, ktoré ju riadili a mali vplyv nielen na jednu, svoju rodinu, ale aj na niekoľko desiatok ďalších rodín. Dnes tento inštitút ako keby nefungoval, a tak sa stáva, že Rómovia a rómske komunity nie sú súdržné. Veľký zlom v tomto prípade narobila zlá sociálna situácia nielen na Slovensku, ale v celej Európe. Ja zastávam názor, aj to vidím v praxi, že Rómovia chcú pracovať, ale samozrejme viem aká je situácia. Takže keď nemajú prácu Nerómovia, tak na Rómov ostane veľmi málo práce. A výsledok sa najprv prejaví na rodinách a na ich úpadku.

Spolunažňovanie Rómov a majority sa stáva kritickým. Čo by ho mohlo podľa vás meniť k lepšiemu?

Ak chceme zmierňovať napätie medzi ľuďmi, v prvom rade je potrebné zapracovať na zlepšení života ľudí, na zlepšení postavenia rodín. Nielen u nás na Slovensku, ale aj v celej v Európe. Aj história nám ukazuje, že v nepriaznivých dobách sa vždy poukazuje na komunity, ktoré sú ako keby určitým spôsobom spoločnosti na príťaž. Európska únia sa veľmi snaží hlavne finančne prispieť k zlepšeniu situácie, avšak z mojich

He. Ada berš oda sas imar štartovar so keras o balos. Štandardno odoj aven ki o 150 džene. Roma the na Roma. Me but lošav hoj le manušen hin baro interesos andro amaro balos, but le na Romendar. E kvalita kerdas oda, hoj le balos hin imar o nav andro Spiš u kerdas olestar e tradicija u kampel te phenel, hoj pre leste aven o Roma na ča pal e Slovatiko no the pal e Čechiko republika. U so hin o res le baloskro? Te del o than romane biznismenenge, aktivitege, pravňikenge, doktorenge. Te sikavel, ho te on bešen pre Slovatiko u buchľaren o khetañibnaskre molipena.

Jekhetano dživipen maškar o Roma the e majorita resel o kriticko than. So dikhen sar vareso, so oda šaj te lačħarel?

Te kamas te cikħarel o bilačhipen maškar o manuša, jekhto hin te lačħarel o dživipen le manušengro, te lačħarel e pozicija le famelijengri. Na ča ke amende pre Slovatiko, no the andre savori Europa. The e historija amenge sikavel, hoj andro phare berša pes sakovar sikavel pro komuniti, save hine varesas o pharipen andro khetañiben. E Europakri unija but zumavel nekh buter le lovenca te lačħarel e situacija, no andal o miro džañiben imar džanav, hoj but love na gele odoj, kaj kampelas te džan. Oleħa na kamav ĺikas te kerel došales. Buter kamav te sikavel pro kovle kontrolna meħhanizmi andro žutipen. Savoro terdol pre amende, pro manuša. Pre oda, sar pes ľikeraha maškar pende.

skúseností viem, že veľa peňazí nenatieklo tam, kde malo. Tým nechcem nikoho obviňovať. Skôr chcem poukázať na slabé kontrolné mechanizmy pri poskytovaní pomoci. Všetko záleží len na nás, na ľuďoch. Na tom, ako sa budeme k sebe správať. Ale príkladom má ísť vláda, médiá, samosprávne kraje, obce...

Ako by ste zmenili vzdelávací systém, aby rómske deti končili školu naozaj vzdelané?

Tu by som ja osobne veľa vecí nemenil. Ja sám som chodil do školy s Nerómami a nemal som vôbec žiadny problém. Pre mňa znamená školstvo nesegregovať Rómov a začleniť ich do tried s Nerómami tak, ako to bolo niekedy. Dávať veľký pozor na to, aby sa nám špeciálne školy nerozomkli, pretože veľa rómskych detí, ktoré majú na to, aby sa dostali do základnej školy, sú v rámci biznisu určitých ľudí posunuté do špeciálnej školy, hoci tam nepatria.

S internátnym školstvom nesúhlasím, ale som za to, aby všobecne všetky deti, ktorým ich rodiny neposkytujú základnú starostlivosť chodili do družiny, kde by si robili úlohy a pripravovali sa tak na ďalší deň. A za samozrejmosť pokladám povinnú predškolskú dochádzku. Osobne si myslím, že v mnohom by nám stačilo vrátiť sa do čias minulých, kedy naozaj platilo pravidlo: pre všetkých všetko rovnako.

Za rozhovor podakovala Daniela Obšasníková, foto: Jozef Ferenc

Ale o priklados musaj te del o rajipen, o mediji, o samospravna regijoni, o gava...

Save averipena kerdahal andro sikhľuvibnaskro sistemas, hoj te o romane čhavore agorinen e škola čačes avri sikhľarde?

Na keravas but averipena. Me phiravas andre škola maškar o na Roma u na sas man ĺisavo problememos. Vaš mange oda hin te na kerel e segregacija andro školi le Romenge, te thovel len jekhetanes le na Romenca avka, sar oda sas varekana. Te del baro pozoris pre oda, hoj o špeciálna školi te na buchľon, vaš oda, hoj but romane čhavore, save šaj te phiren andro zakladna školi, hine sar o biznisos varesave manušenge u vaš oda len thoven andro špeciálna školi, the te odoj len nane so te kerel. Na kamav o internatna školi, no kamav, hoj generalno savore manušenge u vaš oda len thoven andro špeciálna školi, the te odoj len nane so te kerel. Na kamav o pharipen andro khetañiben. E Europakri unija but zumavel nekh buter le lovenca te lačħarel e situacija, no andal o miro džañiben imar džanav, hoj but love na gele odoj, kaj kampelas te džan. Oleħa na kamav ĺikas te kerel došales. Buter kamav te sikavel pro kovle kontrolna meħhanizmi andro žutipen. Savoro terdol pre amende, pro manuša. Pre oda, sar pes ľikeraha maškar pende.

Preklad: Erika Godlová

Gypsy Spirit – nominanti

Kategória Mimovládna organizácia

• **Informačné a poradenské centrum Rómov, Rimavská Sobota**
Nominácia za poskytovanie poradenských služieb v oblasti sociálnej, pracovnej a vzdelávacej, pomoc rómskym matkám, rodinám pri výchove detí, charitatívnym akciami, sprostredkovávanie zamestnania pre Rómov, organizovanie rôznych rekvalifikačných kurzov, venovanie sa rómskej talentovanej mládeži a prezentáciu kultúry Rómov na verejnosti.

• Deti humanity, Bratislava, občianske združenie

Nominácia za podporu kreatívnych záujmov aj inak znevýhodnených detí, a to s prísľusnosťou k rómskej menšine v majoritnom prostredí. Združenie každoročne vyvíja priamu starostlivosť o približne sto detí (nepriamo o niekoľkonásobne viac). Prakticky u všetkých detí možno rátať so zdokonalením ich produktívnych schopností, u mnohých sa výrazne posunie ich kvalifikačná úroveň. Viacročné skúsenosti občianskeho združenia Deti humanity ukazujú, že kvalifikačné vyhládky ich zverencov sa zlepšujú neraz o jeden až dva stupne.

• Súkromná stredná odborná škola, Kežmarok – víťaz kategórie

Nominácia za prácu najmä so žiakmi zo sociálne znevýhodneného prostredia a marginalizovanej rómskej komunity a odstraňovanie bariér medzi minoritou a majoritou a predsudkov voči inakosti. Jedným z cieľov školy je snaha vyvrátiť tvrdenia, že medzi rómskou mládežou rastie kriminalita, analfabetizmus a rasová neznášanlivosť, práve naopak, školu navštevuje dostatok mladých, schopných a nadaných ľudí, ktorí s pomocou a správnym kvalifikovaným vedením dokážu dosiahnuť vynikajúce výsledky.

♦ **Študentky Súkromnej strednej odbornej školy v Kežmaroku. Foto: J. Ferenc**

Kategória Spoločnosť – firma – zamestnávateľ

• Slovenské elektrárne a. s., člen skupiny ENEL, Bratislava

Nominácia za dlhoročnú podporu vytvárania pozitívnejšieho obrazu rómskej komunity na Slovensku, zlepšenia jej celkovej životnej situácie, odbúravania predsudkov, šírenie osvetu a tolerancie v oblasti rómskej problematiky prostredníctvom podpory projektu Gypsy Spirit a za podporu nízkorozpočtového bývania pre marginalizované obyvateľstvo – výstava rodinných domov v Kojačiciach.

• Berša s.r.o. a Obnova s.r.o., Jozef Patkaň, Bardejov – víťaz kategórie

Nominácia za aktivity v prospech rómskej komunity, realizáciu sociálnych aktivít na podporu zlepšenia situácie Rómov a vyhľadávanie pracovných príležitostí pre Rómov. Podporuje rozvoj rómskej kultúry – je spoliuziadovateľom Múzea rómskej kultúry, podporuje divadelný súbor Bakithan a organizuje výmenné pobyty

str. 7 >>>

Čo by malo byť podľa vás prioritou pri podpore projektov kultúry národnostných menšín?

Ako vnímate fakt, že noviny nevychádzajú pravidelne kvôli zlému financovaniu?

Je podľa vás dostatočne zastúpený rómsky jazyk v písomnej podobe?

Čomu by ste dali prednosť: rómskej knihe alebo festivalu?

Jozef Kmeťo – Bratislava. Šéfredaktor rómskeho blogu Redakcia 1.

1. Prioritou by mala byť podpora zo strany štátu, štátnych organizácií či súkromného sektoru. Určite by som privítal aj podporu zo strany médií, televízie, rádií či printových. Žiaľ, realitu však poznáme...

2. Ja osobne tento fakt vnímam veľmi zle. Je to veľká hanba nielen zo strany štátu, ktorý dokáže bez problémov podporiť napríklad noviny maďarskej národnostnej menšiny, avšak na rómske noviny sa financie nenájdu... Je to ale hanba aj nás Rómov, že sme vôbec dovolili úpadok jediných rómskych novín na Slovensku. Podpora jediného printového média zo strany štátu by mala byť samozrejmosťou, realita je bohužiaľ iná. Osobne za tento stav viním aj splnomocnenca pre rómsku komunitu, ktorý má na tomto stave svoj podiel, nakoľko dovolil, aby sa tento úpadok udiel.

3. Patríť k Rómom, ktorí neovládajú rómčinu a takýchto Rómov je na Slovensku veľa. Aj preto mne a veľkej skupine Rómov, ktorá rómsky jazyk neovláda alebo ovláda len čiastočne, vyhovovalo, v akej podobe Romano nevo ľil vychádzali. Samozrejme, že Romano nevo ľil musí vychádzať aj v rómskom jazyku, pretože hlavne na východe Slovenska majú Rómovia problémy so slovenčinou.

4. Osobne by som dal určite prednosť knihe.

Mgr. Viera Šandorová – Se-red. Štatutárna zástupkyňa OZ Klub aktívnych žien na Slovensku.

1. Podpora kultúry národnostných menšín je veľmi dôležitým faktorom občiansky vyspelej spoločnosti, teda by mala byť pevnou súčasťou politiky štátu, ktorý buduje občiansku spoločnosť a demokraciu. V prvom rade si samotní Rómovia musia uvedomiť, že je dôležité, aby si Rómovia priznali svoju identitu. Od tohto kroku sa potom odvíja aj samotná podpora zo strany štátu. Ak sa pri sčítaní ľudu prizná skutočný počet Rómov k svojej národnosti, tak bude aj podpora zo strany štátu primeraná našej národnostnej menšine. Dnes sú tieto čísla poddimenzované a taká je aj podpora našej kultúry. Nehovoriac o tom, že priznanie si svojej identity je dôležité pre celkový sociálny, politický aj občiansky rozvoj.

2. Zlé financovanie jediných rómskych novín je podmienené konštatovaním z prvej otázky. Presnejšie povedané, keďže v číslach rómska národnostná menšina nedosahuje taký počet, aby sa zabezpečilo financovanie z rozpočtu Úradu vlády Slovenskej republiky. Ak toto financovanie nepostačuje, musia ho dofinancovať ďalšie inštitúcie, a to najmä úrad splnomocnenca. Mala by to byť jeho prioritou. Taktiež

ďalšie inštitúcie a tretí sektor, ktorý spolupracuje alebo priamo pracuje s rómskou komunitou. Je potrebné, aby bola zriadená monitorovacia komisia v úrade splnomocnenca, ktorá by toto kofinancovanie priamo riešila. Ďalšou otázkou by bolo, či tieto inštitúcie chcú financovať tieto noviny alebo či ich konanie neprispieva k opaku, teda k ich zániku. Taktiež treba poukázať na to, že rómske noviny sú v súčasnosti založené v poličke v inštitúcii, a nie v rukách obyčajného Róma.

3. Rómsky jazyk samozrejme nie je dostatočne zastúpený v písanej forme. To je dlhodobý problém, ktorý sa odráža nielen v periodikách, ale aj v školstve a v médiách. V súčasnosti neexistuje žiadna právna organizácia či inštitúcia, ktorá by práve toto monitorovala a verejne na to poukazovala. Keď som pracovala v Štátnom pedagogickom ústave v Bratislave, bola takáto skupina pod vedením doc. Mileny Hubschmannovej. Za jej účasti sme dosiahli, aby bol rómsky jazyk štandardizovaný, čo bolo základom pre rozvoj rómskeho jazyka v písanej a verbálnej forme. No v súčasnosti sa rómsky jazyk nerozvíja, respektíve ho nemá kto rozvíjať. Taktiež tu treba podotknúť, že financovanie písanej formy (knihy...) v rómskom jazyku je tiež podmienené financovaním z rozpočtu úradu vlády. Poukazujem na to, že práve nový splnomoc-

nenec by mal mať tieto otázky ako prioritu.

4. Rozdiel medzi festivalom a knihou je veľmi veľký. Prednosť nemôžem dať ani jednému, nakoľko sú oba dôležité. Ak sa však budem pridrižovať predošlých otázok a vnímať otázku v tomto kontexte, musím povedať, že kniha je dôležitejšia ako festival. V súčasnosti sa financujú nezmyselné festivaly, kedy sa financie nie vždy využívajú priamo na účel festivalu. Ak sa finančné prostriedky použijú účelovo priamo na tlač knihy v rómsko-slovenskom jazyku, je to nielen prínos pre našu kultúru, ale sú to najmä účelovo a skutočne vynaložené finančné prostriedky. Na záver treba podotknúť, že sa stráca nielen rozvoj nášho jazyka, ktorý je krásny a najmä živý, ale aj naša kultúra. Je to možno účel, alebo kultúrna genocída na rómskej národnostnej menšine, ktorá sa v súčasnosti prehľbuje. Samotní Rómovia si neuvedomujú, že ak stratia, poprú svoju kultúru, zvyky a najmä jazyk, nestanú sa z nich Nerómovia. Vždy budú len Cigáni. Rómovia sa naučili podobať Nerómom, preberajú ich zvyky a zabúdajú, že rómčina je ich materinský jazyk, ktorý sa desaťročia uchoval len vďaka tým rodom a kastám, ktoré chránia i dnes našu kultúru i jazyk.

Štefan Milo – Partizánske. Občiansky aktivista, spoluzakladateľ rómskych novín Nevi-

Lubomíra Slušná Franz: Pomenovanie Gypsy Spirit nevnímam negatívne ani po piatich rokoch

Asociácia pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu (ACEC) je hlavným tvorcom ocenenia s názvom Gypsy Spirit. V rámci súťaže oceňujú jednotlivcov, organizácie, firmy i médiá za prácu, ktorá má pozitívny prínos pre rómsku komunitu. Aj napriek tomu, že oceňujú Rómov, názov súťaže už piaty rok označuje Róma ako Cigána, čiže gypsy. Až po smrti významného Róma – doktora Jána Cibulu sa organizátori súťaže rozhodli zmeniť názov. Ďalší ročník by už mal niesť názov Roma Spirit. „Gypsy Spirit ako zavedená značka s nádherným logom má svojich zástancov v radoch Rómov aj partnerov projektu,“ uviedla v rozhovore pre RNL Lubomíra Slušná Franz, prezidentka ACEC.

Spomeňte si na zrod myšlienky organizovať ocenenia Gypsy Spirit.

Táto myšlienka vznikla v novembri roku 2006, pri návrate z rómskych osád. Mimovládna organizácia, v ktorej pracujem, Asociácia pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu (ACEC) robí už viac ako desať rokov v rómskych osadách projekt osvetu zdravia Zdravé komunity. Projekt realizujú asistenti zdravotnej osvetu, obyvatelia osád a okrem vzdelávania na rôznych miestach, prevažne na východe Slovenska, sme veľmi často v teréne. To, s čím sme sa hlavne v začiatkoch stretávali, bolo veľmi zlé. Často mi v bezmocnosti tiekli slzy, zatínala som päsť a pýtala som sa – prečo? Zároveň som pri práci v osadách spoznávala veľmi úprimné a silné príbehy ľudskej pomoci, vzájomnej spolupatričnosti a pod-

pora. Neobyčajné príbehy. Uvedomila som si, že to najlepšie v ľudskom živote sa môže uskutočniť v akýchkoľvek pomeroch. Obdivujem ľudí, ktorí dokážu žiť dôstojný život v takých nedôstojných podmienkach. Priamo v teréne som sa stretávala s príkladmi spolupráce a pomoci bez oficiálnej projektovej podpory, s jednotlivcami aj mimovládnymi organizáciami, ktorí celé roky obetavo pracujú pre komunitu. Napadlo mi, že by bolo skvelé, keby sa o tom pozitívnom dozvedelo čo najviac ľudí.

Tak vznikla myšlienka realizovať Gypsy Spirit ako verejnú platformu na podporu aktívnej snahy všetkých, ktorí sa podieľajú na zlepšení situácie Rómov na Slovensku a na prezentáciu pozitívnych príkladov s konkrétnymi výsledkami.

Za nami je už piaty ročník oceňovania. Aké sú reakcie verejnosti, Rómov, organizácií? Boli to ťažké roky organizovania?

V týchto projektoch sa nedá uvažovať v kategóriách ťažké – ľahké. To by sme tie „ťažké“, ktoré reálne za niečo stoja, ani nezačali, Gypsy Spirit či Zdravé komunity. Za tých päť rokov sa na ocenenie prihlásilo alebo bolo nominovaných 556 subjektov v šiestich kategóriách. Vďaka tomuto projektu verejnosť prvýkrát vníma rómsku problematiku cez optiku ľudskosti a skutočných fungujúcich projektov. Členovia odbornej poroty aj poroty Čin roka, verejne známe osobnosti, zástupcovia významných medzinárodných organizácií aj uznávaní aktivisti v oblasti ochrany ľudských práv sa týmto verejne angažujú v rómskej problematike a podpore projektov, a tak postupne menia ich vnímanie verejnosťou na Slovensku aj v Českej republike.

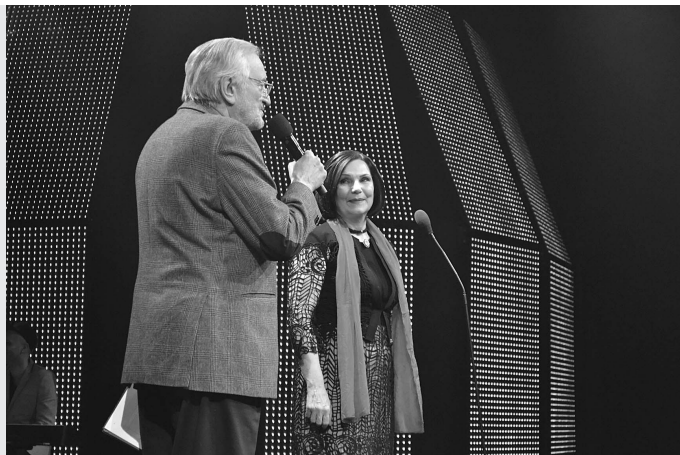
O názve súťaže sa vedie diskusia už dlhšie. Nedávno vznikla aj platforma aktívnych rómskych organizácií, ktorá jasne žiada, aby takýto projekt už v budúcnosti nebol podporený.

Prečo ste zvolili práve takýto názov oceňovania?

Pomenovanie Gypsy Spirit, ktoré prináša tento rozmer prezentácie a príkladov dobrej praxe nevnímam negatívne ani po piatich rokoch. Všetko má svoj prirodzený vývoj a veľmi dobrá a otvorená diskusia o zmene názvu prebiehala medzi organizátormi a spolupracujúcimi organizáciami a niektorými z porotcov na Slovensku a v Českej republike od minulého roku. Už na začiatku tohto roku sme sa rozhodli zmeniť názov Gypsy Spirit na Roma Spirit. Kvôli formálnym záležitostiam je to možné urobiť až od budúceho roka.

O zmene názvu oceňovania ste verejne začali uvažovať až po smrti doktora Jána Cibulu. Prečo to nenašlo skôr?

Diskusia o zmene názvu prebiehala dlhšie. Je to vec všetkých partnerov, nielen jednej organizácie. Gypsy Spirit ako zavedená značka s nádherným logom má svojich zástancov v radoch Rómov aj partnerov projektu. O zmene názvu sa rozhodlo po úmrtí Jána Cibulu na návrh, aby sme si takto uctili jeho celoživotné úsilie, ktoré vynaložil na dosiahnutie uznania rómskeho národa. Skláňam sa

v úcte nad životnými príbehmi tých, ktorí sa nevzdávajú navzdory tomu, že sa veci dejú iným tempom, než by si priali. Vedľa, že jedine odvaha, statočnosť a pevná vôľa im pomôžu pri dosiahnutí cieľa. Som veľmi rada, že špeciálnu cenu poroty In memoriam dostal v tomto roku práve Ján Cibula. A aj keď Gypsy Spirit, tak ako mnohí iní, vôbec nevnímam negatívne, akceptujem a viťam rozhodnutie POV, že sa v roku 2014 uskutoční pod názvom Roma Spirit.

Piaty ročník udeľovania ocenení bol odvysielaný aj v priamom preno-

se RTVS. Neutvrdil názov podujatia Rómov aj spoločnosť v tom, že Rómovia nie sú Rómovia, ale Cigáni?

Naopak. Máme veľmi pozitívne reakcie z obidvoch strán a tešíme sa, že sledovanosť bola vysoká, pretože je to šanca ukázať konkrétne príklady, ktoré významne pomáhajú nahlodávať stereotypné uvažovanie a predsudky. Ako každý ročník Gypsy Spirit, aj teraz to bol večer plný pozitívnych príkladov spolupráce, vzájomnej pomoci, tolerance, dobrých výsledkov a skutočných prínosov.

Text: Roman Čonka, foto: ACEC

pen, ktoré vychádzali v polovici 90-tych rokov.

1. Pre mňa je jednoznačne najdôležitejšou oblasťou podpory kultúry všeobecne podpora literatúry, divadla, vedy a výskumu. Tieto oblasti sú najviac podporované pri iných národnostných menšinách, avšak rómska národnostná menšina je výnimkou. Chýba nám podpora médií, písaneho slova, výskumu našej histórie a jazyka.

2. Štát sa zaviazal svojimi zmluvnými záväzkami, že bude financovať kultúru národnostných menšín a zaviazal sa k rovnému prístupu ku všetkým národnostným menšinám žijúcim v Slovenskej republike. No skutočnosť je iná. Je očividné, že dochádza k narušeniu záväzkov Slovenskej republiky vo vzťahu k podpore kultúry rómskej národnostnej menšiny. Táto skutočnosť určite nie je dobrá ani ohľadne kreditu Slovenska v zahraničí a v štruktúrach Európskej únie.

3. Rómsky jazyk nikdy nebol dostatočne zastúpený v písomnej podobe. Ak si zoberieme, že máme len dve médiá v celoslovenskom rozsahu a magazín v RTVS, je to úbohá podpora našej kultúry. Z toho jedno médium, Romano nevo líl, bolo prakticky zlikvidované. Stačí si porovnať maďarskú národnostnú menšinu, ktorá je počtom porovnateľná s rómskou. Pozrime si podporu ich printových médií, literatúry, divadla... a uvidíme ten hrozivý rozdiel. Aj počtom oveľa menšie národnosti majú z Úradu vlády SR kvalitatívne absolútne odlišnú úroveň podpory kultúry než rómska národnostná menšina.

4. Život určite ukázal, že máme mnoho literárnych osobností, bohužiaľ, tieto osobnosti nemajú vytvorené podmienky na prezentáciu svojich diel. Jediný priestor, ktorý im to čiastočne umožňoval, boli noviny Romano nevo líl. Som presvedčený o tom, že nám veľmi chýba reálna možnosť dať týmto ľuďom priestor na svoju prácu a najmä im umožniť literárne sa realizovať.

Ing. Gabriela Radičová – Hnúšťa. Učiteľka rómskeho jazyka na elokovanom pracovisku Súkromného hudobného a dramatického konzervatória v Hnúšti.

1. Keď sa povie slovo kultúra Rómov, každý si predstaví rómsky kroj, tanec, hudbu, spev. Je to typické, páčia sa mi rómske festivaly, kde sa prezentujú Rómovia s tradičnou rómskou kultúrou. Určite nie som zástancom komerčných skupín a spevákov, ktorí hrajú rómske piesne a sami majú problém s identitou, ale mám taký dojem, že v poslednom čase je práve toto prioritou. Projekty mimovládnych organizácií robia bohatých spevákov a skupiny ešte bohatšími a z festivalov sa vytráca tradičná rómska kultúra a hudba. Kultúra Rómov je však aj jazyk, médiá, knihy a učebnice

v rómskom jazyku. Určite by malo byť prioritou kultúry národnostných menšín podporovať hlavne médiá, ktoré pozitívne informujú o Rómoch a ich kultúre, aby sa búrali stereotypy, ktoré narastajú v našej spoločnosti.

2. Vnímam to ako veľké negatívum. Romano nevo líl sú jediné printové médiá na Slovenku, dostupné širokej rómskej verejnosti, majú svoje miesto aj históriu. Informujú pozitívne o Rómoch, o ich kultúre, o osobnostiach a dianí vo verejnom živote. Číta ich aj majorita, čerpá z nich informácie. Ja mám niektoré čísla novín Romano nevo líl odložené z roku 2003 a stále sú pre mňa zdrojom informácií. Viem, že aj v Mestskej knižnici v Hnúšti majú archívne čísla týchto novín a požičiava si ich hlavne majorita pri písaní svojich prác s rómskou tematikou. Ja dúfam, že je to len zlé obdobie pre tieto noviny, ktoré prejde a ľudia pochopia, že pri tejto spoločensky napätej situácii potrebujeme nielen jedny, ale oveľa viac takýchto periodík a médií, kde sa pozitívne informuje o Rómoch.

3. Určite nie je. Jediné médium, kde je možné nájsť texty v rómskom jazyku je Romano nevo líl a ešte internetový web Rómskej tlačovej agentúry. Je málo rómskych spisovateľov, ktorí vydávajú knihy v rómskom jazyku. Ak niečo vyjde, tak v Čechách. Nie je to len tým, že málo Rómov píše po rómsky, skôr je problém vo financovaní.

4. Určite knihy v rómskom jazyku, ale na Slovenku nie je prioritou podporovať rómsku národnostnú tlač. Na Slovensku nie je ani len inštitúcia, kde je možné urobiť štátnu skúšku z rómskeho jazyka, nie to ešte možnosť vydávať knihy v rómskom jazyku.

Ingrid Kosová – Zvolen. Predsedníčka OZ QUO VADIS, občianska aktivistka, politička.

1. Spravodlivosť a transparentnosť. Potom by sa všetky menšiny na Slovensku tešili rovnakému záujmu i podpore. Čo sa týka obsahového zamerania, festivaly, spev, tanec sú určite dôležité, ale najvyššiu prioritu by mali dostať programy podporujúce vytváranie a literárnych moderných umelcov, literatúru a filmovú umeleckú tvorbu.

2. Je to vizitka celkového prístupu k riešeniu rómskej problematiky. Rómovia sú dlhodobo na okraji záujmu štátu, nevyvímajúc podporu čokoľvek, čo s rómskou témou súvisí. Stav sa na fakte, že Rómovia svoj hlas na odpor nepozdvihnú. Zatiaľ to vyzerá tak a bez rómskych médií aj dlho bude. To mocným, ktorí si potrebujú moc zachovať, vyhovuje.

3. Samozrejme, že nie je. Snívam o dni, kedy bude rómskemu jazyku prináležať rovnaký status ako iným menšinovým jazykom – maďarskému či rusínskemu. Nie je to len o schopnostiach Rómov, ale aj o prioritách vlády a o postoji

verejnosti. A samozrejme o školskom systéme, ktorý má veľkú moc prinavrátiť rómskemu jazyku, kultúre a histórii postavenie, ktoré im prináleží. Mali by sme o to viac bojovať.

4. Osobne určite knihy, ale tým v žiadnom prípade nechcem znevažovať význam festivalov, najmä tých, ktoré sú jubilejné a organizátori sa snažia o ich usporiadanie rok čo rok aj napriek stále sa znižujúcim finančným prostriedkom. Vážim si najmä tie festivaly, kde sa okrem hudby, spevu a tancu môžeme zúčastňovať podujatí, ktoré lámu predsudky a zblížujú ľudí. Živé knižnice, hepeningy, divadelné predstavenia a podobne. Jednoducho, aj na festivaloch možno prezentovať kvalitných, nielen hudobných umelcov.

Mária Hušová – Česká republika. V minulosti pôsobila ako redaktorka RNE a Rómskej tlačovej agentúry. Dlhodobu spolupracuje s medzinárodnou redakciou Transitions online, najprv ako redaktorka a v súčasnej dobe ako blogerka.

1. Prioritou by mala byť komplexná podpora kultúry, nesmie sa zabudnúť ani na jednu časť. Kultúra je pojem, ktorý v sebe skrýva mnoho oblastí, ktoré si zaslúžia podporu. Len tak možno uchovať a zveladiť kultúru ako takú.

2. Nemá to obdobu. Sú to jediné tlačené rómske noviny, ktoré spĺňajú potreby svojich adresátov. Aj keď žijeme v dobe, kedy si všetko prečítame na internete, neznamená to, že noviny s tak dlhou a skvelou históriou zahodíme do koša. Nesúhlasím s tým a požadujem, aby RNE boli plne financované štátom. Každá národnostná menšina žijúca na Slovensku má zo zákona právo tieto financie požadovať a dostávať ich v takej miere, aby mohli plne fungovať a poskytovať svojim čitateľom potrebné informácie. Máme právo na svoj televízny národnostný magazín, na svoje informačné internetové stránky, svoje rozhlasové vysielanie a rovnako aj na noviny. Som zato, aby sme na každej úrovni mali možnosť informovať Rómov a podávať správy o Rómoch. RNE nie je zábavný časopis, sú to noviny s významom pre veľkú skupinu ľudí.

3. Myslím si, že písanej formy nie je nikdy dosť. Treba využiť toľko priestoru, koľko sa len dá. Žiadne hranice by sme si nemali stanovovať.

4. Podľa môjho názoru oboje je pre rozvoj a zachovanie rómskej kultúry a tradícií dôležité. Musím však uznať, že festivalov je neúrekom, ale kníh o Rómoch písaných Rómami v rómčine či v slovenčine je naozaj málo. Asi by som uprednostnila rómsku knihu. Každý národ má knižnicu svojich výnimočných kníh a autorov. Aj my Rómovia ich potrebujeme. Písmo dáva národu jeho pečať.

Anica Kmetková – Žiar nad Hronom. Pracovníčka pohronského osvetového strediska.

1. Pri podpore kultúry národnostných menšín by mala byť pri-

oritou hlavne autentičnosť a uchovávanie tradícií. Taktiež je dôležitým článkom, tak ako má majorita, tak aj národnostné menšiny, vydávanie novín, kníh.

2. Tak toto nechápem... Tie noviny by mali vychádzať a hlavne by mali patriť do každej rómskej domácnosti.

3. Určite nie!

4. Tak určite nejakej novej rómskej knihe a hlavne pre deti – rôzne náučné omaľovánky, rozprávky, príbehy, rómske zvyky, tradičné piesne, vinše, príslovia, porekadlá... Jednoducho každá časť toho autentického by mala byť podchytená aj písomne.

Ján Rigo – Zlaté Klasy. Spevák, moderátor v rádiu DUJ.

1. Podpora a zachovanie kultúry ako takej sú veľmi dôležité. Je otázne, čo by malo byť absolútnou prioritou pri podpore kultúry národnostných menšín. Môj osobný názor je taký, že kultúra začína pri mate-rinskom jazyku, zachovaním a používaním jazyka. Sme Rómovia. Nie len spev a tanec je našim kultúrnym dedičstvom. Mali by sme si uvedomiť, že v prvom rade je to jazyk, ktorý nám naši predkovia zanechali. Preto by som preferoval v prvom rade podporu všetkého, čo pomôže zachovať a zveladiť rómsky jazyk.

2. Romano nevo líl je jediným médiom, ktoré prežilo všetky „politické katastrofy“. Je veľmi smutné, že samotní reprezentanti rómskych politických strán ne-nájdu aspoň pri tomto dôležitom, jedinom médiu spoločnú reč a neapelujú na vládu za jeho zachovanie a pravidelné financovanie garantované štátom. Nehovorím, že nech je z neho den-ník, ale týždenník určite áno.

3. Mne osobne rómsky jazyk chýba a som smutný z toho, že už aj v hudobnej forme sa viac spieva slovensky, maďarsky, anglicky, mysliac si, že je to moderné. Nemyslí sa na to, že zabúdame tvoriť po rómsky.

4. Som jedným z organizáto-rov festivalu. Tento rok to bol 19. ročník žitnoostrovského rómskeho festivalu a bolo by neprofesio-nálne, keby som povedal, že festi-valy sa nemajú podporiť. Tu treba veľmi dobre vzážiť podporu týchto podujatí. Podľa mňa festivaly treba podporiť, ale len tie, ktoré sú tradičné a majú svoju rkmí overenú kvalitu. Neorganizovať každý rok prvý ročník festivalov s pochybnou kvalitou. Podporme festivaly, ktoré už niečo majú za sebou a sú zárukou šírenia do-brého mena našej kultúry. No na druhej strane podporme knihy s novými témami. Nech je ich stále viac, aby sme zachovali písanú formu našej kultúry pre ďalšie ge-nerácie Rómov, ktorí o nás budú študovať, a budú vďační a hrdí na našu kultúru a históriu. Až vtedy sa náš národ zaradí medzi ostatné národy, ktoré sa starajú o rast a zachovanie svojej kultúry pre ďalšie generácie i pre obohatenie ostatných kultúr tohto sveta.

*Prípravil: Braňo Oláb
Foto: J. Ferenc*

Gypsy Spirit – nominanti

E kategorija Mimovladna organizacija
• **O informlačno the poradensko centros prekal o Roma, Rimav-ska Sobota**

E nominacija pal o šigitiňiben the godaripnaskere keribena andro socialno kotor, keribnaskero the sikhavibnaskero kotor, šigitiňiben le romane dajenge, le famelijenge paš o bararipen the bajipen le čhavenge, o charitativna keribena, rodipen la butake prekal o Roma, e organizacija vaj keci rekavalifikačne kurzenge, bajipen pal o romane talentimen terne čhave the pal o sikhaviben la Romaňa kulturake prekal o jekhetañiben.

• **O čhave humanita, Bratislava, občianske združenie**
E nominacija vaš e podpora le šukare keribnenge the aver znevi-hodňimen čhavenge, save hin ke romaňi nacija maškar e majoritno dživipnaskero kotor. O združenie sako berš kerel bajipen pal o šel čhave (no kerel šigitiňiben pal o buterčhave) maj ko savore čhave šaj užaras šigitiňiben lengere lače džanle kotorenge, ko maj savore pes but bararel lengeri kvalifikačnou roveň. O buter beršengere džani-pena ko občiansko združenie le čhavenge humanita sikhavel, kaj o kvalifikačna dikhiňibena ko dur dživipen lengere čhavenge pes keren feder najekhtar pal o jekh či duj stupňa.

• **E Sukromno maškarutňi odborno škola, Kežmarok**
E nominacija pal e buti le sikhlarde andal o socialno pharo dživipnaskero kotor the marginalizimen romane komuniti the keriben avri la barijerake maškar e minorita the majorita the phuraňibena maškar o avripen. Jekh kamiben la školake hin kamiben te visarel o phendo pheňiben, kaj maškar o romane terne manuša barol e kriminalita, o analfabetizmus the rasovo nakamiben, visare, andre škola phiren but terne manuša, schopna, nadana nipi, save le šigitiňib-naha the lače kvalifikačna sikhavibnenca dosikhavena bare veci.

E kategorija Jekhetañiben – firma – manuš so del buti
• **Slovenské elektrárne a.s., jekhto andal e grupa ENEL, Bratislava**

E nominacija pal e vaj keci beršeskeri podpora, savi kerel but lač-ho dikhiňiben pre romaňi komunita pro Slovensko, kerel feder la-keri calo dživipnaskeri situacija, marel tele o predsudki, buchfarel e osveta the tolerancija andre romaňi problema prekal e podpora le projektoske Gypsy Spirit the pal e podpora le frimalovengere khere-nge prekal o marginalizimen bešle manuša – ačhaviben le kherenge ko Kojatice.

• **Berša s.r.o. the Obnova s.r.o., Jozef Patkaň, Bartva**
E nominacija vaš e aktiviti prekal o lačhiben le romane komuni-tienge, keriben le socijalne aktivitienge prekal e podpora ko feder dživipnaskeri situacija prekal o Roma the rodipen la butake prekal o Roma. Podporinel e romaňi kultura – hin jekh le manušendar so šigitinda te kerel o Muzeum prekal e romaňi kultura, šigitinel le lo-venca le suboriske Bakithan the kerel o vimen a pobiti maškar o ro-mane komuniti prekal o feder sprindaripen le dživipnaske, kaj dživen o Roma. Šigitinel le romane umelcenge-nekbuter le čitraren-ge the socharenge aleha, kaj cinavkerel lengere buta u kerel lendar o depozit prekal o romano muzeumos.

• **O gaveskero jekhetañiben Spišský Hrhov**
E nominacija vaš e butakere thana prekal e romane komuniti. E gaveskeri firma Spišský Hrhov phenel pal aver filozofija. Namusaj te hel ziskovo, no nekbuter kamel te del buti le manušenge, save peske gondolinen, kaj la nigda nachudena. Paľ o deš berša so hiňi nasas aňi jekhtar stratovo. U mek the džanel te predživel bijal o dotaciji.

E kategorija gava the fora
• **O gav Spišske Tomašovce**
E nominacija prekal e legalizacija le kherenge the keriben avri le bešibnaskera otaskake prekal o romane komuniti ko gava.

• **O gav Spišský Hrhov**
E nominacija vaš e gondoli-pnaskero, but beršengero the kom-plexno ačhiben prekal o lačo sikhaviben le Romengera integracija-ke prekal o lačhiben ke calo komunita. Keriben le socialno the hospodarsko gaveskero programos, so sas keriben avri le strategic-ke planenge prekal o gav, kaj kerenas buti o bešle manuša ko gav jekhetane le Romanca. Hin andre – hin andre o avutne kotora: si-khaviben (keriben le komunitne centroske), butikeriben (keriben gaveskera firmake), bešiben (e legalizacija le pozemkengen).

• **O gav Valkovňa**
E nominacija vaš o programos savo sas prekal e integracija la ro-maňa nacija ke jekhetañiben. O gav hin but pokojno, but lačo jekhetano dživipen maškar o jekhetañiben the nacija, kaj o jekhet-aňiben hin betere Romendar (242) le savore manušendar so hin 389 bešle manuša, so hin 62%. O gav zathoda komunitno centros the dajakeri škola, kaj lakero nekbarer hin te kerel predprimarno (cikne čhavengero)sikhaviben le romane čhavenge.

E kategorija Baromanuš
• **O Vilijam Zeman, Bratisla, prekladateľis, tľmočníkfos, publicistas, ek-spertos prekal e romaňi čhib, literatura the Romoňi historija** str. 7 >>>

Lubomíra Slušná Franz: O nav Gypsy Spirit nadikhav aňi pal o pandž berš, sar vareso nalačo

E Asocijacija pal e kultura, sikhavi-ben the komunikacija, vakeriben (ACEC) hin nekbareder ko ceni pro Gypsy Spirit. Andro prekidkeriben hin bečelimen manuša korkore, o organi-zaciji, o moza the o mediji vaš peskeri buti, savi hin prekal o romane komuniti but lači. The te prekidkeren le Ro-men, o prekidkeriben imar pandž berš del le Romenge nav Cigan, vašoda gypsy. Aš sar mula but baro Rom – doktoris o Jan Cibula o organizatora le prekidkeribnaske dine lav te visarel o nav. Avutno berš imar pes vičinel a Roma Spirit. „Gypsy Spirit sar imar di-ňi značka le but šukare logoha zaačha-ven but Roma the o partnera andro projekt,“ phenda andro vakeriben prekal o RNL e Lubomíra Slušná Franz, e prezidentka ACEC.

Gondolinas pro agor le ulipnaske te kerel bečelišagos Gypsy Spirit.

Kada gondolipen uliľa andro novem-bris ko berš 2006, pal o visariben andal o romane tabora. E mimovladno organi-zacija, kaj kerav buti, e Asocijacija prekal e kultura ,sikhaviben the komunikacija (ACEC) kerel imar buter sar deš berš andro romane tabora o projekti pal o sasťipen Saste komuniti. O projektos

keren o asistenti pal e sasťipnaskeri osveta, o manuša so bešen andro ro-mane komuniti u na ča o sikhaviben pro but aver thana, nekbuter pro vichodno Slovensko, but sam avri andro teren os. Oda, soha nekbuter pes arakhahas pro agor, has but rosno, nalačo.

Bijal oda, kaj našti šigitindom ři-sar, but rovavas, phandavas o angušta andre burňik u phučavas korkori pestar – soske? No jekhetane aleha andre buti ko romane tabora sprinda-ravas but šukar the zorale dživipnaske-re kotora ko manušengero šigitiňiben, ke jekhetani buti the podpora. But bare pribehi. Avlom pro oda, kaj oda nekte-der ko manušeskero dživipen pes šaj ačhel ko vaj keci kotora. But bareste dikhav pro manuša, save predživen peskero dživipen but šukares ko ajsa but nalače, phare podmienki save len hin. Andro teren os pes arakhlom le prikladenca ke jekhetani buti the šigiti-ňiben bijal o varesavo projektos, love prekal o projektos, le manušenca the mimovladna organizacijenca, save but berša jilestar keren buti andro komuni-ti. Avľa mange andre godi, kaj bi sas but lačo, te bi pal ada but lačo šukariben džanenas so nekbuter manuša.

Avka uliľa o gondolipen te kerel o Gypsy Spirit sar verejno podpora la aktivno butake savoren, save but keren o dživipen le Romenge pro Slovensko feder u the prekal oda, kaj pes te sika-haven o lače prikladi the lengere visledki.

Pal amende hin imar pandžto berš kana pes bečelinel. So pro oda o manuša, Roma, organizaciji? Has oda phare berša?

Andro kala projekti pes nadel te gon-dolinel pal oda so hin loko – pharo. Oda bi kola „phare“, so keras u hin lače, aňi nakerďamas, o Gypsy Spirit či Saste ko-muniti. Pal ola pandž berš pes pro be-čelipen lekhave andre abo has nomiňi-men 556 subjekta ko šov kategoriji.

Prekal o ada projektos o jekhetañi-ben eľšenes dikhel la romaňa problema prekal o manušengero šukariben the ča-čikane kerde projekta. O manuša andre odborno porota the porota Beršeskero lačo kotor, but džanle manuša, bare manuša andal o medzinarodna organi-zaciji the mangle aktivista prekal o ni-peskero baišagos, prava verejnosnes ke-ren prekal e romaňo problema the pod-pora prekal o projekta, u avka kotor pal o kotor visaren ko jekhetañiben o dikhi-ben pro Slovensko the pro Čechi.

Pal o nav džan bud duma imar vaj keci vachta. Andro akanutno čiro dine avri o aktivna romane organi-zaciji lava, kaj phundradone mangan, kaj imar ajsa projekti andro akanutno čiro te nachuden love. Soske ilan avri ajsa nav le bečel-ibnaske?

O nav Gypsy Spirit, savo anenel ada sikhaviben the lače priklada anfal e praks nadikhav sar vareso nalačo aňi pal o pandž berš. Savoro varesar korkoro barol u but lačo vakeriben the phundradí diskusija pal o visariben le naveske imar hin maškar o orga-nizatora the organizaciji save jek-hetane amenca keren buti the maškar o varesave porotci pre Slovensko the pro Čechi jekh berš pale. Imar pro agor ale beršeske diňam peske lav, kaj o nav hela aver na Gypsy Spirit no Roma Spirit. Anglo formalna keribena oda pes del ča andro avutno berš.

Pal aver nav le bečelibnaske vakeren až pal o meriben le doktoriske Janoske Cibulasko. Sos-ke oda nasas sigeder?

O vakeribena sas imar sigeder. Oda sa hin pal o savore manuša so keras jekhetani buti, na ča pal jekh

organizacija. Gypsy Spirit sar diňi značka le but šukare logoha hin keriben savo pes butere manušenge Romenge the le partnerenge ko projektos zdel lačo. Pal o aver nav pes rozhodňindam až sar mula o Jan Cibula, anglo oda, kaj peske te bararas leskero dživipnaskero keriben, savo kerda the dosikhada prekal o romano nipos. Banduvav anglo calo dživi-pnaskero kotor ale manušenge, save keren the akor te o veci džan imak-šeder sar kamen, sar bi on korkore kamenas. Džanen kaj ča o nadaripen, baro jilo, the zoralo kamiben lenge šigitinela te dosikhavel oda so but kamen. Som but rado, kaj špeci-jalno bajipen, cena so del e porota In memorijal chudla andro ada berš o Jan Cibula. U the te o Gypsy Spirit, avka sar but aver manuša nadikhav sar vareso nalačo, akceptinav the som but rado pal ada gondolipen POV, kaj andro berš 2014 imar hela Roma Spirit.

O pandžto berš kana pes del o bečelipen has dikho the andro priamo prenošis RTVS. Nadiňa kada lav ale keribnaske gondolipen le Romenge the le savore manušenge andro jekhetañiben kada, kaj o Ro-ma nane Roma no Cigaňe?

Visare. Hin amen but lačo šuňiben pal o soduj seri u sam but lošale, kaj o dikhiňiben has baro, vašoda kaj oda hin lačo keriben te sikhavel konkretna, čačikane prikladi, save bareste šigitinen te visarel o stereotipno, purano, bešlo gondo-lipen the o predsudki. Sar sako berš ko Gypsy Spirit, the akanake oda sas rat pal o but lače sikhavibena, prikladi andro jekhetano keriben, jekhetano šigitiňiben, pal e tolerancija, pal o lače visledki the čačikano šigit-iňiben.

Preklad: Inga Lukáčová

Etnicita a vierovyznanie – film, ktorý sa oplatí vidieť

Filmové umenie sa stalo fenoménom, ktorý za posledných päťdesiat rokov doslova ovládol svet. Film dokáže v nás vyvolať celú škálu pocitov, meniť názory či mobilizovať masy. V slovenskej filmovej tvorbe sa z času na čas objaví aj takzvaná rómska téma. Hrané či dokumentárne filmy s touto tematikou sa vždy tešili veľkému záujmu verejnosti, pretože odkrývali svet Rómom, ktorý majorita nepozná, alebo pozná len z počutia či správ z médií, ktoré samozrejme vždy na prvom mieste bládajú škandál a negatíva, ktoré pritábuju. No nie vždy je to tak. Jedným z pozitívnych príkladov je film režiséra Juraja Kiliána Etnicita a vierovyznanie, ktorý ako už predznamenáva jeho názov sa venuje téme náboženstva a religiozity v rómskych komunitách na východnom Slovensku. Tento film je dokumentom, ktorý zachytáva reálny náboženský život v rómskych komunitách, ktoré sú v očiach majority vnímané veľmi negatívne. Tento film v mnohých momentoch tieto predsudky vyvracia, aj preto sa ho oplatí vidieť. Viac o filme a filmovej tvorbe som sa porozprával s režisérom tohto filmu Mgr. art. Jurajom Kiliánom, ArtD.

Mohli by ste sa našim čitateľom predstaviť?

Vystudoval som film a animáciu na Vysokej škole výtvarného umenia v nemeckom Lipsku. V ro-

ku 2012 som ukončil doktorát na Filmovej a televíznej fakulte v Bratislave a stal sa učiteľom. Od roku 2009 mám malú produkčnú spoločnosť Panopticum Film, ktorá sa sústreďuje na filmové projekty realizované s podporou Minister-

stva kultúry SR, Úradu vlády SR, Vyšehradského fondu, Nadácie na záchranu kultúrneho dedičstva a Nadácie SPP. Režurujem hrané a dokumentárne filmy. V roku 2013 mi distribučná spoločnosť Continental Film a koproducent Film Park Production s.r.o. pomohli uviesť hraný historický film Intrigy v slovenských kinách. Vo filme hrali aj rómski priatelia z Prešovského regiónu. Všetky vyprodukované dokumentárne filmy vrátane najnovšieho s názvom Etnicita a vierovyznanie sú vysielané v regionálnych televíziách a tiež dostupné na stránke www.youtube.com/panopticumfilm.

Ako u vás vznikla myšlienka natočiť film o religionizme Rómov?

Rád by som vysvetlil, že projekt je menšieho rozsahu. Rómovia majú veľmi rozmanité vierovyznanie a rozpočet či harmonogram projektu by neumožňoval dokumentovať všetky kresťanské komunity naraz. Preto som sa s kolegami sústredil na novovzniknuté letnično-charizmatické hnutie na východnom Slovensku a na spoluprácu s občianskym združením Romani Archa a Khangeri Romani, ktoré sú partnermi v projekte. Dva roky sme sa uchádzali o rôzne dotácie, až bol projekt nakoniec podporený Úradom vlády SR v programe Kultúra národnostných menšín 2013. Dokumentárny film nevznikol náhodne, ani bezdôvodne. Rómski priatelia v kresťanských občianskych združeniach ma požiadali, či by som im mohol pomôcť

s autentickým dokumentárnym filmom, ktorý by úprimne prezentoval ich život a presvedčenie a ktorý by zároveň zbavoval ľudí predsudkov o ich novej viere. V tom čase sme mali za sebou už druhú spoluprácu na hranom filme a dostal som dobré referencie na činnosti partnerov z Ústavu etnológie Slovenskej akadémie vied, preto som sa podujal spracovať túto tému do audiovizuálnej podoby. Podobný námet som ešte netočil a priznám sa, že prieskum situácie presiahol moje očakávania. Natáčal som životné okamihy, pútavé zvyky a rituály, ktoré som doteraz nevidel a ktoré by som bez dokumentácie asi ani nikdy neuvidel.

Film, ktorý ste natočili sa dotýka viery najkontroverznejšej minority na Slovensku. S akými pocitmi ste začali natáčať tento film?

Kontroverznosť rómskej minority je amplifikovaná (rozširovaná, pozn. red.) v médiách. Škandály budujú obraz celej rómskej minority a Slovenska v domácom prostredí, aj v zahraničí. Je to kontraproduktívne aj pre Rómov, aj pre slovenský štát. Incidenty nemôžu byť zovšeobecňované na stereotyp o rómskom národe. Predsudky sú rovnako škodlivé ako naopak idealizácia situácie. Nemám kontroverzný vzťah so žiadnou etnickou skupinou. Osem rokov som žil v zahraničí, v Rakúsku a Nemecku. Sám som tam bol minoritou. S občianskym združením Romani Archa spolupracujeme už dlhší čas. Natáča-

nie nezačalo v duchu skúmania rómskeho etnika, ale skôr ako spolupráca s priateľmi z východného Slovenska. Projekt má teda osobnejší a jednoznačne nekonfliktný charakter. Snahou nebolo vytvoriť nový škandál, ale ukázať pre zmenu niečo pozitívne, sympatické.

Počas natáčania tohto filmu ste museli prežiť určitý čas s Rómami. Aké ste mali informácie či skúsenosti dovtedy a ako pobyt medzi nimi tieto názory potvrdil, či vyvrátil?

Dlhodobou spolupracou s rómskou hudobníckou a komponistkou Barborou Botošovou, s ktorou som tri roky, na viac etáp, nahrával husľovú a cimbalovú hudbu do historického filmu Intrigy. Táto talentovaná hudobníčka vyštudovala Vysokú školu múzických umení v Bratislave, kde som ja zase ukončil doktorát a teraz učím. Sme prakticky kolegovia. Rómskych priateľov v Krížovej Vsi pri Spišskej Belej poznám už dlhšie, preto som úplne nové skúsenosti získal až pri evanjelizácii v Podhoranoch a Podolínci. Filmový záznam potvrdil, že Rómovia žijú v materiálnej núdzi. Obzvlášť rómska kolónia v Podhoranoch potrebuje pomoc. Lokálni ľudia tam trpia chudobou a niektorí aj zhoršeným zdravotným stavom. Kresťanské združenie sa tam pokúša vytvoriť zbor, aby začali rozvíjať sociálnu prácu v komunite. Zatiaľ na ich iniciatívu zareagovalo dvanásť miestnych ľudí, očakáva sa, že nový zbor bude postupne rásť. Občianske združenie Romani Archa zároveň odkúpilo

budovu v kolónii pri Krížovej Vsi a založilo Rómske komunitné centrum, ktoré postupne renovujú. Spoločne sme podali ďalšiu žiadosť o grant na podporu reštaurovania, sanitácie priestorov a na vytvorenie sociálnych a hygienických zariadení. Dúfam, že grant aj projekt podporia. Nechcem ľudí v núdzi len filmovať, ale im aj pomôcť – najmä organizačnou prácou, administratívou a samozrejme aj zabezpečením finančných prostriedkov na ich sociálnu iniciatívu.

Vieme, že viera dokáže meniť životy ľudí. Aké máte vy osobné skúsenosti s týmto tvrdením v rómskej komunite, kde ste tento film natáčali?

Na základe toho, čo som pozoroval, môžem potvrdiť, že kresťanské združenia a viera zlepšujú životy rómskych ľudí v kolóniách. Veriaci sa zbavujú závislosti na alkohole a hazardných hrách. Prestáva domáce násilie, ustupujú zlé až kriminálne návyky. Zlepšuje sa rodinná situácia. Do združenia sa samozrejme nepridávajú všetci obyvatelia a mnohé problémy sa nepodari vyriešiť, ale situácia je podstatne lepšia, ako bola. Tvrdenie sa opiera aj o výpovede lokálnych ľudí, ako napríklad šoféra autobusu z obce, ktorý ľudí z okolia dobre pozná, či starostu, ktorý pomáhal pri reštaurovaní komunitného centra v Krížovej Vsi a sám podporil transport materiálu a logistiku prác. V Prešovskom regióne sa teda momentálne dejú pozitívne sociálne zmeny. Budúcnosť ukáže, či sú tieto

♦ Režisér filmu Mgr. art. Juraj Kilián, ArtD.

E etnicita the paťaviben ko Del – e mozi, savi hin lačhes te dikhel

Mozakero šukariben ačhila but baro baripen, savo pal o pandž dešberša chudla maj cali luma.

E mozi andre amende džanel te cir-del avri but šunibena, te visarel anare gondolipena the te jekhetanel andro jekh but nipi. Ke slovačko mozi pes vaj varekana sikhavel the e romaňi tema. O hrana the dokumentarna moza kal temaha hin but baro maškar o manuša, vaš oda kaj sikhavel Romamo dživipen, svetos, savo e majorita naprindarel, abo ča prindarel pal o šuniben varekastar či pal o spravi andro mediji, save andro jekhto sikhaven nekbuter o nalačhibena, e lač abo o nalaškaribena, save pricirdel le manušen. No na furt oda hin avka. Jekh but lačo sikhaviben hin e mozi savi kerdá o režiseris Juraj Kilián E Etnicita the paťaviben ko Del, savo sar imar phenel leskero nav, vakereľ pal o paťaviben ko Del the religioziti andro romane komuniti pro vichodno Slovensko. Kadi mozi hin dokumentos, savo phenel pal o čakikano dživipnaskero paťaviben ko Del andro romane komuniti, save andro majoritna jakha hin but nalače. Kadi mozi andro but dživipnaskere ko-

tora kala predsudki, nalačhipena visarel, u the vaš oda hin but lačo la te dikhel. Buter pal e mozi the mozakero keriben vakereľ le režiseriha kala moza ke Mgr. Art Jurajha Kuliánoha, ArtD.

Šaj phenen pal peste amare gen-de manušenge?

Sikhavavas pal e mozi the animacija pre Uči škola čitardí andre hemciko Lipsko. Andro berš 2012 dokerdom o doktoratos pre Mozakeri the televizno fakulta andre Bratislava u ačhilom učitelis. Le beršestar 2009 man hin cikhi produkšno spoločnosca Panopticum Film, savo nekbuter kerel mozakere projekta save pes keren pal o love so del o Ministerstvos pal e kultura SR, Vladakero ratušis SR, o Višehradsko fondos, e Nadacija pal o šigitiňiben la kultura the e nadacija SPP. Kerav režija pal o hrana the dokumentama moza. Andro berš 2013 mange e distribučno spoločnosca Continental Film the koproducent Film park Production s.r.o. šigitiinde te dela vri hrano historikano mozi Intrigi ko slovačka moza. Andre mozi bavinenas the o romane amala andal o perješiko regi-

jonos. Savore kerde dokumentama moza jekhetane the la neva mozaha so pes vičinel E Etnicita the paťaviben ko Del hin mukle avri andro regionalna televiziji u the len šaj arakhen pre vebovo stranka <http://www.youtube.com/panopticumfil>.

Sar tumenge avla andre godi e duma te kerel mozi pal o Romano religijonizmos?

Rado bi phendom, kaj o projektos hin cikneder. Le Romen hin buter paťavibena ko Del u love pro kada projektos nasas ajci, kaj bi sikhade savoro, savore komuniti jekhver. Vaš oda jekhetane le kolegenca keravas nekbuter ko nevo letnično-charizmatičko keriben pro vichodno Slovensko u e jekhetani bufi le občiansko združeniha Romaňi Archa the Khangeri Romaňi, save hin andro projektos amare partnera. Duj berša mangahas maj save love, u až palis sas o projektos ilo pro Vladakero ratušis SR andro programos Kultúra národnostných menšín 2013. E dokumentamo mozi naučila ča avka, bijal nisoste. O Romane amala andro kresťanska občianska združeniha man manganas, či lenge našti šigitiňav

lengera čakikaňa dokumentama moza, savi bi jilestar sikhavelas lengero dživipen the paťaviben u savi bi the lelas tele pal o nipi lengere predsudki, nalačhibena, dara lengera neva viratar, paťavibnastar.

Andro kola vachta amen has pal peste imar dujto jekhetano keriben prekal e hrano mozi u chudlom but lače referenciji prekal o keriben le partnerenge pal o Ustavos etnologicko Slovačko akademijake vied, u vaš oda kerdom kadi tena andro audijovizualno podoba. Kajso vareso mek šoha nigda nakeravas u čakikanas phenav, kaj o dživipnaskere kotora, but šukar zviki the rituala, save dži akor nadikhlom u save bi bijal e dokumentacija aňi talam nigda nadikhlomias.

E mozi savi kerdan hin pal o paťaviben ko Del la nekpharedera minoritake pre Slovensko. Save šunibenaha chudlan te kerel adi mozi?

O phariben ala minoritake hin buchlardi andro mediji. O but bare

nalašhibena keren avri o čitro pal e calo romaňi nacija pro Slovensko andro kherutno kotor, the ko aver thema pre luma. Hin oda visardo avri the prekal o Roma, the prekal o slovačko them, štatos. O nalačhibena šaj hen kerde avri sar vareso so hin mindik phendo pal o romano nipoš. O predsudki, nakamiben hin avka nalače sar the o keriben lačheske prekal o savoro. Nane man nisava nacijaha kontraverzno jekhetanihen. Ochto berš dživavas avri andro aver thema, anre Rakusko the Nemciko. The me somas odoj ča minorita. Le občianske

združeniha Romaňi Archa kerav jekhetane imar buter vachta. O keriben la moza ke nasas kerdo sar varešavo rodipen pal e romaňi nacija, no buter sas kerdo sar jekhetanihen le amalenca pal o vichodno Slovensko. O projektos hin vaš oda buter manuškero the nane andre leste nisavo rušo charakteris. Nakamahas te kerel nevo nalačhiben, škandalis, lač, no kamahas te sikhavel pro visariben, vareso lačo, šukar, simpaticko.

Sar kereñas kadi mozi, mušindan vaj keci vachta te predživel jekhetane

zmeny dlhodobo udržateľné a trvalé. Prognózy sa javia zatiaľ ako veľmi sľubné.

Dnešná situácia v spolužití Rómov a majority je asi najhoršia od skončenia druhej svetovej vojny. Vy ste študovali päť rokov v Nemecku na univerzite v Lipsku. Môžete porovnať situáciu v spolunažívaní minorít a majority v bývalej Nemeckej demokratickej republike a u nás?

V Nemecku som bol sám minoritou. Za celé päťročné štúdium som náhodne stretol jednu Slovenku iba jedenkrát, inak som bol v kontakte len s nemeckými a zahraničnými ľuďmi. Neviem zaujať všeobecné hodnotiace stanovisko, môžem len hovoriť sám za seba. Zistil som, že umelecké projekty, obzvlášť natáčania filmov zblížujú ľudí z najrôznejšieho prostredia. V Nemecku nás spája kolektívna práca, záujem o film a nadšenie z hereckých akcií pred kamerou, ako aj sebaaprezentácia a skromná reputácia na verejnosti, ktorú sme získali vďaka článkom a interview v rozhlase. Môžem tým pádom z vlastnej skúsenosti potvrdiť, že kultúra ľudí zblízuje a zároveň tak znižuje sociálne napätia. Umenie, takisto ako cirkev totiž šíri nadšenie a oduševnenie. A entuziastickí ľudia sú zriedkakedy konfliktní.

Do natáčania dokumentárneho filmu Etnicita a vierovyznanie ste vstupovali s určitými cieľmi. Ako sa vaše zámerý podarilo naplniť?

Snahou bolo vytvoriť audiovizuálne dielo, ktoré by nevytváralo škandál, ale ukázalo pozitívnu stránku činnosti cirkvi a rómskych či nerómskych veriacich. Cieľ sa podarilo naplniť do tej miery, že všetci účinkujúci vo filme sú ústretoví a tiež skromní, nearrogantní ľudia, ktorí sa aktívne usilujú o zlepšenie životnej situácie rómskych ľudí na východnom Slovensku a celonárodne. Téma je však samozrejme nevyhnutne kontroverzná. Konzervatívni veriaci hovoria o sektárstve, členovia letnično-charizmatického hnutia napokon o očistení Svätého písma od nánosov tradície a ritualizácie. Vy-

klad Biblie vždy bol a asi aj vždy bude chúlостivou záležitosťou. Môže tak dôjsť k istej polarizácii medzi náboženskými komunitami a možno aj voči dokumentaristom – autorom filmu. Všimol som si, že v dlhodobej perspektíve vo vzťahoch nakoniec predsa víťazí slušnosť a ústretovosť.

Ako vidíte budúcnosť vzťahov Rómov a majority? Čo by sme mali podľa vás všetci urobiť, aby sme našli východisko z tohto bludného kruhu, ktorý nahráva jedine pravicovému extrémizmu?

Podľa mňa si treba uvedomiť, že nič nie je dokonalé, život ani spoločnosť. Vždy vznikajú problémy, chyby, konflikty a zámienky na zlosť. Treba sa však disciplinovať k tomu, aby človek tejto zlosti nepodľahol. Znamená to jednak, naučiť sa odpúšťať a potom tiež hľadať v živote a práci spoločné záujmy, nie zámerne konflikty. Po stránke praktickej odporúčam mestským, obecným úradom a verejnej správe podporovať všetky dobrovoľnícke či náboženské občianske združenia a mimovládne organizácie, ktoré pôsobia v rómskych komunitách. Tieto inštitúcie svojpomocne a na vlastné náklady pomáhajú inklúzií menším a znižujú tak sociálne napätia v danej lokalite. Túto mienku potvrdzuje aj výskum Ústavu etnológie SAV v rámci projektu SIRONA – sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou, v ktorom sa angažoval Mgr. Tomáš Hrustič, PhD., odborný garant a komentátor v dokumentárnom filme Etnicita a vierovyznanie.

Aké sú vaše umelecké plány do budúcnosti?

Plánujem filmovú adaptáciu rozprávky pre deti a mládež zo zbierky Pavla Dobšinského Zlatá podkova, zlaté pero, zlatý vlas. Klasické rozprávky sa na Slovensku netočia už desaťročia. Zároveň pripravujeme nový dokumentárny film o migrantoch na Slovensku a o ich živote v majoritnej spoločnosti. Projekty sú v štádiu vybavovania rozpočtu. Inak sú pripravené na produkciu.

Text: Braňo Oláh, foto: archív JK

Gypsy Spirit – nominanti

medzi rómskymi komunitami na lepšie spoznanie života, v ktorých Rómovia žijú. Podporuje rómskych umelcov – najmä maliarov a sochárov tým, že odkupuje ich diela a vytvára z nich depozit pre rómske múzeum.

• **Obecná spoločnosť Spišský Hrhov**

Nominácia za poskytovanie pracovných príležitostí rómskej komunite. Obecná firma Spišský Hrhov má trochu inú filozofiu. Nemusí byť zisková, no má predovšetkým dávať prácu ľuďom, ktorí si myslia, že ju nikdy nedostanú. Za desať rokov fungovania však nebola ani raz stratová. Navyše, dokáže existovať i bez dotácií.

Kategória Obce a mestá

• **Obec Spišské Tomášovce**

Nominácia za legalizáciu stavieb a riešenie bytovej otázky rómskej komunity v obci.

• **Obec Spišský Hrhov – víťaz kategórie**

Nominácia za naplánovaný, dlhodobý a komplexný prístup pri presadzovaní integrácie Rómov v prospech celej komunity. Vypracovanie programu sociálneho a hospodárskeho rozvoja obce, čo znamenalo vypracovanie strategického plánu obce, na ktorom sa podieľali obyvatelia obce vrátane samotných Rómov. Zahŕňal – zahŕňa nasledovné oblasti: vzdelávanie (založenie komunitného centra), zamestnanosť (založenie obecnej firmy), bývanie (legalizácia pozemkov).

• **Obec Valkovňa**

Nominácia za programy zamerané na integráciu rómskej menšiny do spoločnosti. Obec sa vyznačuje pokojným, nekonfliktným prístupom väčšiny s menšinou, pričom väčšinu tvoria Rómovia (cca 242) z celkového počtu cca 389 obyvateľov, čo predstavuje 62%. Obec zriadila komunitné centrum a materskú školu, ktorej hlavným predmetom činnosti je predprimárne vzdelávanie väčšinou rómskych detí.

Kategória Osobnosť

• **Viliam Zeman, Bratislava, prekladateľ, tlmočník, publicista, expert na rómsky jazyk, literatúru a dejiny Rómov – víťaz kategórie**

Nominácia za podporu národnostného školstva s akcentom na rómsku národnostnú menšinu a rozvoj a kultiváciu rómskeho jazyka.

• **Július Pecha, Kecerovce, terénny zdravotný asistent**

Nominácia za terénnu sociálnu prácu a každodenné činnosti napomáhajúce k riešeniu situácie bývania, zdravia, vzdelávania a zamestnanosti Rómov žijúcich v obci Kecerovce.

• **Mgr. Štefan Lahita, Bratislava, zakladateľ a predseda združenia Deti humanity**

Nominácia za morálnu, metodickú a finančnú pomoc a aktivity vedúce k zlepšeniu životných podmienok Rómov a za cyklus súťaží Mój svet, ktorý výrazne prispel k rozvoju schopností rómskych detí.

Kategória Čin roka

• **JUDr. Jana Dubovcová, Bratislava, verejná ochrankyňa práv**

Nominácia za spoločenský a ľudský prínos pre rómsku minoritu a za zvyšovanie prahu vymožitelnosti základných ľudských práv a slobôd aj pre Rómov.

• **Obec Bystrany – víťaz kategórie**

Nominácia za projekt Výstavba „Sheffieldského námestia“. Mladí Rómovia z obce svojpomocne postavili „Šefildské námestie“ na mieste bývalého smetiska. Miesto slúži na stretnutia pri speve, hudbe a bohoslužbách.

• **Mgr. Ladislav Horváth, OZ Nová cesta Michalovce**

Nominácia za otvorenie strednej školy pre rómske deti v obci Malčice z vlastných finančných zdrojov, bez akejkoľvek pomoci. Hlavným zámerom školy je myšlienka pomôcť žiakom zo sociálne znevýhodnených rodín pokračovať v štúdiu na strednej škole v mieste svojho bydliska. Do prvého ročníka v dvojročných odboroch stavebná výroba a praktická žena nastúpilo 47 žiakov. Žiaci sa budú učiť v úplne nových a postupne novozriadených učebniach.

Kategória Média

• **Rómske mediálne centrum MECEM, Košice**

Nominácia za realizáciu projektu – výstava Skutoční ľudia. Zámerom projektu Skutoční ľudia je prezentovať rómsku komunitu žijúcu v Košiciach a okolí ako neoddeliteľnú súčasť života spoločnosti. Projekt chce predstaviť skutočných ľudí, ktorí vlastnými silami, vlastnou energiou, vlastnými prostriedkami v živote dokázali niečo, za čo si zaslužia rešpekt a úctu, a prečo práve oni sú tými vzormi nielen pre rómsku komunitu, ale pre celú spoločnosť.

• **Denník SME/Online SME, Bratislava**

Nominácia za spravodajstvo a publicistiku o Rómoch, ich živote, diskriminácii a ľudských právach prostredníctvom www.romovia.sme.sk.

• **Andrej Bán, Bratislava, fotoreportér a novinár – víťaz kategórie**

Nominácia za reportáže a články týkajúce sa prostredia vylúčených rómskych komunít a rómskej otázky ako takej.

Text: ACEC

Gypsy Spirit – nominanti

E nominácia vaš o šigitíñiben ko nacijakero sikhaviben nekbuter prekal e romañi nacija the bararipen the šukariben la romaña čibake.

• **O Julius Pecha, Kecerovce, tereno the sastipnaskero asistentos.**

E nominacija vaš e tereno socijalno buti the sakodživeseskere keribena, save šigitinen te kerel avri o pharipen le bešibnaha, sastipnaha, sikhavibnaha the la butaha prekal o Roma so dživen andro gav Kecerovce.

• **Mgr. Štefan Lahita, Bratislava, predsedas the manuš so zathoda o združenie Deti humanity**

E nominacija vaš o moralno, metodicko the lovengero šigitíñiben the aktiviti save keren o Romengero dživipen feder u the vaš o vaj keci but prekidkeribena Miro svetos, savo bareste šigitinda te bararel o lače keribena ko romane čhave.

♦ **Július Pecha**

E kategorija Beršeskero keriben

• **JUDr. Jana Dubovcová, Bratislava, verejno bajipnaskeri manušiñi pal o pravos**

E nominacija pal o jekhetaiñbnaskero the manušeskero anipen ke romañi nacija the vaš o bararipen le elšune manušengere pravenge prekal o Roma.

• **O gav Bistrani**

E nominacija vaš o projektos Ačhaviben „Sheffielskeho namestia“. O terne Roma andal o gav korkore ačhade „Šefildské námestie“ pro than kaj varekana sas šmeciskos. O than hin prekal o jekhetano arakhiben paš o giľavipen, bašaviben the bohoslužbi.

• **Mgr. Ladislav Horváth, OZ Nova cesta Michalovce**

E nominacija vaš o phundralipen la maškarutña školake prekal o romane čhave andro gav Malčice peskere lovengar, biľal o nisavo šigitíñiben varekastar. Nėkbareder ke škola hin o gondolipen, te šigitinel le sikhľuv-nenge andal o phare socijalna pharipena u te šigitinel lenge te džal dureder pro maškarutne školi andro than kaj bešen. Andro peršo klasa phiren 47 sikhľuvne. O sikhľuvne pes sikhavena andro neve prikerde učeľňa.

Kategória Média

• **O Romano medijalno centros MECEM, Košice**

E nominacija vaš e realizacija le projektoske – o sikhaviben Čačikane manuša. Kamlo ko projektos Čačikane manuša has te sikhavel romane komuniti so dživen ke Kaša the paš sar jekhetaiñiben ko jekhetano dživipen savoreng. O projektos kamel te sikavel le čačikane manušen, save korkore peska zoraha, korkore peskere biripnaha, korkore peskere lovenca ko dživipen dosikhade vareso, vaš so peske za služinen rešpektos, pativ, u soske on hin ola sikhavibena na ča prekal e romañi komunita, no pro calo jekhetaiñiben.

• **Denník SME/Online SME, Bratislava**

E nominacija vaš o jekhetano keriben the publicistika pal o Roma, lengero dživipen, diskriminácia the manušengere práva prekal e www.romovia.sme.sk.

• **Andrej Bán, Bratislava, čitrardo, kipeskero the reporteri, novinaris**

E nominácia pal o reportaža the lekhade seri so sa spal o romane komuniti the pal e romano phučiben sar ajso.

Preklad: Inga Lukáčová

le Romenca. So džanenas džiakor pal lende u sar tumaro jekhetano dživipen lenca visarda či navisarda tumare šuñibena pal lende?

Imar but vachta kerav jekhetani buti la romaña lavutarkaha la Barboraha Botošovaha, savaha trin berš, pro buter kotora, nahravinavas lavutariko the cimbalniko bašaviben andro historikano filmes Intrigy. Kadi but lači, talentimen lavutarka pes sikhada avri pre Uči škola muzicko umeni andre Bratislava, kaj me dophirđom u kerdom mange o doktoratos u akana the sikhavav. Sam šaj phenav kolega. Le romane amalen andal e Križovo Ves paš e Spišsko Bela prindžarav imar but, vaš oda neve prindaripena chudľom až paš o evanjelizacija andro Podhorani the Podolincoste. E mozi phenda, kaj o Roma dživen but čorores. Nėkbuter e romañi kolonija Podhoranende savake kempel but te šigitinel. O manuša so ode dživen hin but čore the nasvale. O krestanske združenie ode kerel zboros, kaj ode te keren e socijalno buti andre komunita. Pre lengeri but reaginen mek ča dešuduj nipi, užarel pes, kaj o nevo zboros hela bareder, barola. O občianske združenie Romañi Archa cinda kher andre kolonija ke Križovo Ves u zathoda Romano komunitno centros, savo polokes

prikerel. Jekhetane podiňam žiadosca, mangľipen pal o grantos pre podpora te prikerkerel o kher, u the pro keriben avri le socijalna the higienicka khera. But paťav, kaj o grantos the o projektos chudaha. Nakamav pal o čore manuša ča te kerel moza, no kamav lenge the te šigitinel – nekbuter but lača butaha, le papirena so lenge kampil the le lovenca save lenge kampil prekal lengeri socijalno buti, keriben.

Džanav kaj o paťaviben džanel te visarel o dživipen le nipenge. Sar pal tumaro kale lavenca hin ko romane komuniti, kaj kerenas adi mozi?

Pal kada so dikľhom, šaj phenav, kaj o krestansko združenie the o paťaben keren feder dživipen le romane manušenge andro koloniji. O paťande manuša imar napijen the nabavinen stroji. Nane khere imar o mariben, imar hin frimered o nalačhibena the e kriminalita maškar lende. Hin feder famelijakero dživipen.

Andro združenie nadžan savore manuša so ode bešen u savore pharibena pes naden te kerel avri, no e situacija hin but feder, sar sas. Kada pheñiben hin the pal o pheñiben avri savo dine o kherutne manuša, sar hin šoferis andro autobusis andro gav, savo le nipen so bešen pašes

prindarel, či o starostas, savo šigitinel le butenca ko komunitno centros andre Križovo Ves u korkoro šigitinda le materijaloha the le butenca. Andro Perješiko regionos pes akanake keren but lače socijalna visaribena. Ča o avutna vachta sikhavena, či hin kala visaribena lače u či ačhena maškar o Roma mindik abo na.

Adadživeseskero situacija andro jekhetano dživipen le Romenge the la majoritake hin talam nekogoreder le agoreste pal o duijo mariben. Tumen pes sikhavenas pandž berš andre Nemciko pre univerzita andro Lipsko. Šaj phenen pal e situacija savi hiñi andro jekhetano dživipen le minoritenge the majoritake so bešen ko purano Nemciko demokraticko republika the ke amende?

Andre Nemciko somas the me korkoro minorita. Pal o cala pandž berša ča jekľvar pes arakľhom jekha Slovenkaha, somas but andro jekhetaiñiben či le hienemca the manušenca pal o aver thema. Nadžanav vaš oda te phenel pal oda, šaj phenav ča korkoro pal peste. Avľom pro oda, kaj o umelecka projekti, nekbuter keriben le mozenge del le manušen andro jekhetano dživipen u hin jekľ khatar hine. Andre Nemciko amen del jekhetane amari buti, the

kamiben la mozake the le hercenge prekal e kamera, sar the sikhaviben korkoro pes the e prezentacija anglo nipi, savi dosikhadam prekal o članki the intervija, vakeribena andro rozhlasis. U vaš oda šaj pal peskero phenav, kaj e manušengeri kultura del andro jekľ le manušen the cirdel tele o but pharo socijalno pharipen maškar o manuša. O džañiben, avka sar e cirkev the paťariben bucharel o šukariben the o lačhiben andre vodi. U o manuša phundrade savoreng nane konfliktna, nalače.

Andro keriben la dokumentarna mozake E Etnicita the o paťaviben ko Del džanas varesave kamibenaha. Sar kala kamibena tumenge avle avri?

Miro kamiben sa ste kerel autovizualno šukariben, savo nakerela nalačhiben the lač, no sikhavela o lačhiben pal o keriben so kerel e cirkev maškar o romane či naromane paťande manuša. Miro kamiben pes podarisalľi, savore manuša so kerenas buti andre mozi hin feder, skromna, naarogantna manuša, save bareste kamen te kerel o dživipen le romane manušenge pro vichodno Slovensko the andre calo them feder. No kadi tema hin but phari. O konzervativna paťande manuša

phenen pal o sekti, o manuša so hin andro letnično-charizmaticko hnutie phenen pal o žužipen le Sentne lekhavibnaske le but tradicijendar the ritualendar. O pheñiben pal e Biblija mindik sas the talam hela but pharo vakeriben, pheñiben. Šaj avka dodžal ke polarizacija maškar o paťavibena andro komuniti the maškar o dokumentarista- manuša so keren e mozi. Avľom pro oda, kaj andro but avutna vachta mindik vitejzis ačhel o lačo, slušno the jileskero manuš.

Sar dikhen o avutna vachta maškar o Roma the majorita? So bi majinahas pal tumaro savore te kerel, kaj te arakhas lačo drom andal ada bludno kruhos, savo hin lačo ča prekal o ekstremisti?

Pal miro kampil te džanel ada, kaj nič nane dokonalo, aňi o dživipen aňi o jekhetaiñiben. Mindik hin the baron o problema, chibi, nalačhibena the kamibena pre cholľ. No kampil pes te bararel kijo ada, kaj o manuš ala cholake te napreperel. Hin oda, te sikhavel jekľ avreske te odmukel u palis te rodel andro dživipen the andre buti o jekhetaiñiben, na ča o narokom bararde nalačhibena.

Pal e pratikano sera dav godľ le forutne, gaveskere ratušenje the la ve-

rejna spravake te šigitinel savore dobrovolnikenge či paťande občanska združienge the mimovladna organizacijenge, save keren buti andro romane komuniti. Kala inštituciji korkore the pal peskere love šigitinen ko jekhetano feder dživipen le nacijenge u avka cirden tele o but pharo socijalno pharipen andre ala lokaliti. Kada vakeriben phenel the o viskumno Ustavos etnologicicko SAV pal o projektos SIRONA – socijalno inkluzija Romov pal o drom paťavibnaskero, kaj kereľas buti o Mgr. Tomaš Hrustič, PhD., odbomo garantos the komentatoris andro dokumentamo mozi E Etnicita the paťaviben ko Del.

Save tumen hin umelecka plani?

Kamav te kerel mozakeri adaptacija la paramisake prekal o čhave andal e zbierka so lekhada o Pavol Dobšinsky Sovnakuno petalos, sovnakuno pengalos, sovna-kuno bal. O klasikane paramisa pro Slovensko imar pes nakeren vaj keci dešberša. Jekľvare kerav the nevo dokumentamo mozi pal o migranti pro Slovensko the pal lengero dživipen andre majoritno jekhetaiñiben. O projekta hin andro vachtos kana pes kerel avri o rozpočtos. Pal aver imar hin kerde avri andre produkcija.

Preklad: Inga Lukáčová

O pracovných táboroch 2

Výstavba železničnej trate Prešov-Vranov-Strážske a pracovné útvary v Hanušovciach nad Topľou

V roku 1942 príslušné štátne inštitúcie plánovali zriaďovať ďalšie pracovné útvary pre využitie pracovnej sily asociálnych osôb, podľa zásad stanovených vyhláškou č. 137/1941 a jej doplnkami. Spomínané útvary mali vzniknúť predovšetkým tam, kde bol nedostatok práce. V súvislosti s radikalizáciou prístupu k rómskemu obyvateľstvu vláda odsúhlasila zriadenie pracovných útvarov pre tzv. asociálne osoby, medzi ktoré boli zaradovaní aj Rómovia.

Najvyššia koncentrácia rómskeho obyvateľstva bola na území východného Slovenska, zvlášť v Šarišsko-zemplínskej župe, a to v okresoch Prešov, Michalovce a Vranov. V okrese Vranov v roku 1940 žilo 33 581 obyvateľov, z toho 2 201 Rómov. V Hanušovciach bolo podľa sčítania obyvateľov z roku 1940 z 1 780 obyvateľov 221 Rómov a 335 Židov. Štát v snahe riešiť „problém“ Rómov a iných tzv. asociálov sa pokúsil aj o ich hospodárske využitie (v prípade pracovných útvarov to bolo skôr rasové a hospodárske zneužitie). Vládnemu rozhodnutiu v tomto prípade nahrávali skutočnosti, že na východnom Slovensku sa od roku 1939 budovala strategicky a vojensky veľmi dôležitá železničná trať Prešov-Strážske. Jej výstavba si vyžadovala stabilný počet pracovných síl. Miestne roľnícke obyvateľstvo, ktoré sa príležitostne zamestnávalo na výstavbe trate, však v jarných a letných mesiacoch stavbu opúšťalo, aby sa venovalo poľnohospodárskym prácam. Trať bolo treba včas ukončiť. Zriadením pracovných útvarov sa mali tieto problémy odstrániť. V prípade využitia Rómov ako ľahkej pracovnej sily na výstavbe železničnej trate Prešov-Strážske sa reálne počítalo s ich zaradením do pracovných útvarov – táborov nútej práce. Čoraz intenzívnejšie sa hľadalo konkrétne miesto pre ich zriadenie.

Myšlienka postaviť železniciu v smere spájajúcom Prešov s oblasťou Zemplína siaha ešte do čias Rakúsko-Uhorska. Najväčšia iniciatíva pre budovanie trate z Prešova do Vranova nad Topľou a prípadne aj ďalej sa prejavila v polovici tridsiatych rokov 20. storočia. V tejto záležitosti zohrali významnú úlohu aj Hanušovce nad Topľou, kde sa už 13. septembra 1936 konala manifestácia obyvateľov obcí patriacich pod notariáty sídlia v Kapušanoch, Chmeľove, Hanušovciach, Soli, v spolupráci so združením „Národohospodársky zbor pre Šariš a susedné okresy“ sídlia v Prešove, s cieľom podporiť výstavbu trate Prešov-Vranov nad Topľou. Železničná trať Prešov-Strážske sa začala budovať v roku 1939. Nárastenci z východoslovenských útvarov zriadených, resp. obnovených v roku 1942, sa čiastkovo (pomocne) podieľali pri výstavbe železničnej trate Prešov-Vranov nad Topľou-Strážske. Ministerstvo dopravy a verejných prác projekt považovalo za strategicky veľmi dôležitý, preto už začiatkom roku 1942 z jeho strany vyšiel podnet pre vybudovanie pracovných útvarov a obnovu zaniknutých objektov z roku 1941 pre zaradencov, ktorí by doplnili početný stav robotníkov pri železnici. Išlo o trať dlhú šesťdesiatdva kilometrov, ktorá sa mala stať jednou z významných dopravných tepien Šarišsko-zemplínskej župy. Bola stavaná na šiestich úsekoch, pričom prvý z nich sa začínal v Strážskom a posledný končil v Kapušanoch pri Prešove.

Z pohľadu nášho príspevku je dôležitý štvrtý a piaty úsek výstavby, ktorý budovala firma Ing. Lozovský a Štefanec, stavebná účastinná spoločnosť z Bratislavy. Úsek sa ťahal v smere od Vyšného Žipova po Hanušovce-Rybníky. Bolo treba na ňom vybudovať štyri viadukty, z ktorých ten v Hanušovciach mal byť štyristo metrov dlhý a umiestnený asi štyridsať metrov nad mestečkom. Výstavbu šiesteho stavebného úseku zabezpečovala firma Lanna, spol. s r.o. z Bratislavy. Jeho súčasťou bola aj výstavba tunela na Petiči, ktorý bol štyristopäťdesiat metrov dlhý. Na tomto mieste v Lipníkoch bol obnovený jeden z pracovných útvarov. Do obnoveného

♦ Ing. Lozovský (vľavo) a Štefanec, majitelia firmy budujúcej 4. a 5. stavebný úsek železničnej trate Prešov-Strážske.

ho pracovného útvaru v Lipníkoch zaraďovali od 1. apríla 1942 do 1. júna 1943 mužov vyhybajúcich sa práci. Pri normálnom ubytovaní mal objekt kapacitu dvesto, pri núdzovom dvestopäťdesiat osôb. Priemerne sa v ňom nachádzalo okolo stoosemdesiat mužov. V tábore bolo počas celej jeho existencie internovaných asi šesťsto ľudí, z toho deväťdesiat percent Slovákov a desať percent Židov. Dozor v tábore vykonávali príslušníci žandárskej stanice. Ubytovanie zabezpečovala firma Lanna v drevených barakoch, ktoré boli zhotovené už skôr. Po zrušení bol objekt presunutý do lokality Petič pri obci Chmeľov v okrese Gálatovce, ktorý slúžil od začiatku júna 1943 (aj v priebehu roku 1944). Tento tábor patrila pod Správu pracovných útvarov, ktorý sídlil v Hanušovciach nad Topľou.

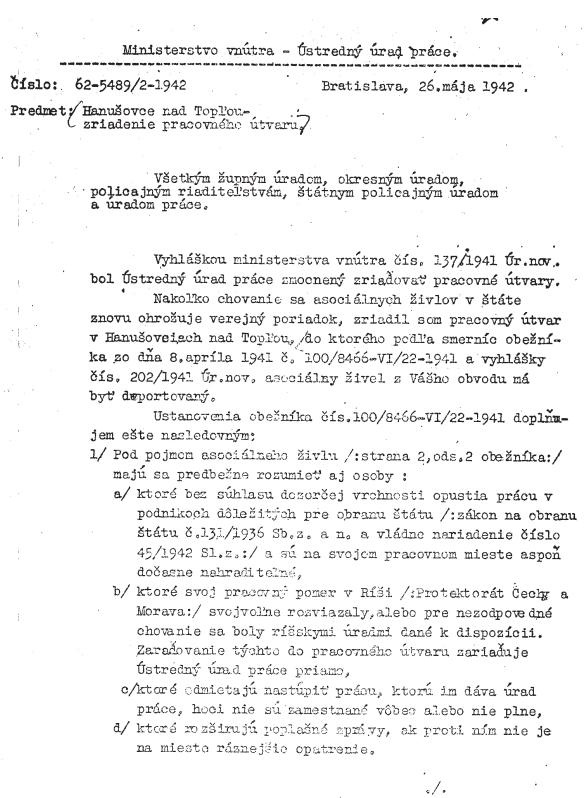
Na základe rôznych podnetov, hlavne z vedenia Šarišsko-zemplínskej župy, vydalo Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky dňa 26. mája 1942 oboznenie určené všetkým župným a okresným úradom, policajným riaditeľstvám, štátnym policajným úradom a úradom práce, ktorého predmetom bolo oznámenie o zriadení pracovného útvaru v Hanušovciach nad Topľou. V oboznení sa uvádza, že vyhláškou MV č. 137/1941 Úradné noviny, bol Ústredný úrad práce zmocnený zriaďovať pracovné útvary. Ďalej sa v nej píše: „*Nakolko chovanie asociálnych živelov v štáte znovu obrozuje verejný poriadok, zriadil som (text je podpísaný ministrom vnútra A. Machom) pracovný útvar v Hanušovciach nad Topľou, do ktorého podľa oboznenia č. 100/1941 a vyhlášky 202/1942 Úradných novín asociálny živel z Vášho obvodu má byť deportovaný*“. Pod pojmom asociálny živel sa majú rozumieť osoby, ktoré bez súhlasu nadriadeného úradu opustia prácu v podnikoch dôležitých pre obranu štátu a boli na svojom pracovisku aspoň dočasne nahraditeľné. Ďalej sa týkalo „*osôb, ktoré svoj pracovný pomer v nemeckej ríši svojvoľne rozviazali, alebo boli za svoje nezodpovedné chovanie dané k dispozícii, alebo odmietajú nastúpiť prácu, ktorú im dáva*

úrad práce ak sú nezamestnané alebo čiastočne zamestnané, prípadne osoby, ktoré šíria poplašné správy, ak sa nepotrešajú inak“. Do pracovných táborov bolo možno zaradiť aj Rómov bez pracovného pomeru alebo tých, ktorých správanie bolo považované za „závadné“. Návrhy na takto zaradené asociálne osoby mali nahlásiť Ústrednému úradu práce v Bratislave, ktorý urobí ďalšie dispozície ohľadom sústredenia navrhnutých osôb k odtransportovaniu.

V spomínanom oboznení sa ešte v treťom bode spomínajú mzdové podmienky, ktoré pre zaradencov upravil predseda Ústredného úradu práce. V štvrtom a piatom bode sa uvádza dodržiavanie pracovného poriadku a zisťovanie, posúdenie zdravotného stavu zaradencov. Spomínaný oboznenie urýchlil udalosti v spojitosti s vybudovaním pracovného útvaru v Hanušovciach. Nedostatok pracovných síl na výstavbe železničnej trate Prešov-Strážske bolo možné vyriešiť podľa Ústredného úradu práce iba zapojením Rómov a iných tzv. asociálnych živelov do práce. Z iniciatívy Stavebnej správy slovenských železníc v Prešove a Ústredného úradu práce sa 11. – 12. júna 1942 v Prešove a v Hanušovciach zišla komisia na zistenie skutočného stavu, či sú splnené podmienky na otvorenie pracovných útvarov (k najdôležitejším patrila záväzok firm, ktoré mali pre zaradencov zabezpečiť vhodné podmienky na spanie a postarať sa o ich stravovanie). Na mieste sa presvedčili, že ako sídlo pre zamestnávateľské firmy v Hanušovciach je vhodná budova renesančno-barokového kaštieľa z prvej polovice 18. storočia. Kaštieľ so šindľovou strechou sa nachádzal na pozemku o výmere cca 500 metrov x 800 metrov, na svahovitom teréne. Patrila rodine Dežefi a jeho správcom bol Dr. Zoltán György z Prešova. V objekte sa nachádzalo po dvanásť miestností na prízemí aj na poschodí. Jeho prvú rekonštrukciu pred zriadením pracovného útvaru v Hanušovciach zabezpečovala firma Lozovský-Štefanec v roku 1942, ktorá si ju prenajímala až do konca roku. V priestoroch kaštieľa bolo možné ubytovať do päťsto osôb a vyčleniť miestnosti aj pre veliteľstvo útvaru, hospodársku správu, kuchyňu a sklad. Vo vzdialenosti 500 – 2 500 metrov od kaštieľa bol postavený barakový tábor pozostávajúci z ôsmich drevených stavieb, ktoré mohli pojať asi päťsto osôb. Neďaleko budovy hanušovského kaštieľa sa nachádzali aj bývalé zemepanské hospodárske budovy, ako stajne a podobne, ktoré sa neskôr interiérovu upravovali pre potreby zaradencov a bola tu zriadená aj ošetrovňa.

Pre potreby výstavby železničnej trate boli zriadené pracovné útvary okrem Hanušoviec aj v Bystrom, kde sa barakové tábory (deväť drevených stavieb pre asi deväťsto osôb) nachádzali v lokalitách nazývaných Hlibovec, Habeš a pri obci Čierne nad Topľou, kde boli drevené domce pre zaradencov postavené v Bicharovej dobre blízko železničnej stanice. Pod kopcom Petič, kde sa staval aj železničný tunel, sa barakový tábor skladal z piatich drevených stavieb pre štyristopäťdesiat osôb. Neskôr boli pracovné útvary zriadené ešte v Nižnom Hrabovci s kapacitou dvestopäťdesiat miest (v tejto obci bol zriadený už v roku 1941 a obnovený 1. augusta 1942) a Jarabej (okres Brezno), kde bol prevádzkovaný v čase od 3. júla do 21. novembra 1942.

Dňa 22. júna 1942 zaslalo Ministerstvo vnútra – Ústredný úrad práce na niektoré okresné úrady (Prešov, Gálatovce, Humenné, Michalovce, Trebišov a Vranov) oboznenie v súvislosti s už predtým zaslaným telefonogramom, v ktorom sa nariaďovalo zistiť, koľko je v jednotlivých okre-

♦ Oznámenie o zriadení pracovného tábora v Hanušovciach n. Topľou.

soch nezamestnaných či nezariadených Rómov a iných osôb mužského pohlavia vyhybajúcich sa práci. Rómov a asociálne živly bolo treba predviesť žandárstvom do sídla okresu, tam pripraviť miesto na odvod a na ich sústredenie. Následne zabezpečiť ich prepravu a dopravu ešte v ten istý deň do pracovného miesta. Žandári mali zároveň zistiť základné biografické údaje o osobách začlenených do pracovného útvaru, ktoré si tam mali priniesť čisté šaty, obuv, prádlo, prikrývku, šálku, vidličku a lyžicu. Žandári mali predviesť iba mužov na pohľad zdravých, ktorí sú schopní pracovať na stavbe železnice vo veku od osemanásť do päťdesiat rokov. V uvedených okresoch sa odvody mali vykonať v dňoch 1. až 7. júla 1942. V okresnom meste Vranov sa odvody navrhovaných osôb (Rómov a iných asociálnych osôb) na zaradenie do pracovného útvaru konali 3. júla 1942 a žandári ich predviedli do Vranova-Čemerného (do objektov pri pile patriacich grófovi Hadik-Barkóciimu).

Pracovný útvar v Hanušovciach nad Topľou začal oficiálne existovať od 1. júla 1942. Záujem na jeho zriadení a dobrom fungovaní mali najvyšší predstavitelia slovenského štátu. V budove už spomínaného dežefiovského kaštieľa sídlila administratíva pracovných útvarov patriacich pod správu v Hanušovciach. O význame zriadeného pracovného útvaru v Hanušovciach (samozrejme z pohľadu vtedajších vládnych kruhov) svedčí aj skutočnosť, že rekonštrukcia, slávnotne vyzdobený kaštieľ, kde sídlilo jeho vedenie, osobne dňa 6. júla 1942 navštívil slovenský prezident Dr. Jozef Tiso, ktorý odovzdal spomínané zariadenie do užívania.

V okrese Vranov sa na iniciatíve pri sústreďovaní Rómov do pracovných útvarov významne angažovala aj okresná organizácia Hlinkovej slovenskej ľudovej strany vo Vranove, ktorá v príspise Okresnému úradu zo dňa 30. júna 1942 žiada, aby sa prikočilo k vystavovaniu Rómov z okresu: „*najmä kočovních, lebo v poslednom čase robia veľké škody na poľnohospodárskych plodinách a tým poškodzujú roľníkov a štát*.“

Na rozdiel od predošlých objektov mali mať pracovné útvary v roku 1942 trvalý charakter. Došlo aj k zmene v ich organizácii – na prelome rokov 1942 – 1943 dostala ustálený charakter, ktorý sa neskôr menil iba minimálne. V roku 1942 vznikla sústava internáčných zariadení na východnom Slovensku, do ktorej patrili pracovné útvary v Bystrom nad Topľou, Hanušovciach nad Topľou a obnovené objekty v Lipníkoch a Nižnom Hrabovci. Okrem nich boli v uvedenom roku zriadené pracovné útvary v Dubnici nad Váhom a Jarabej. Zariadenie v Dubnici nad Váhom vzniklo kvôli nedostatku pracovných síl v okolí Váhu v jeseni 1942. V jeho blízkosti už fungovala továrňa na výrobu zbraní a predpokladalo sa, že na tamojších robotníkov bude mať nepriaznivý vplyv kontakt s asociálmi. Ústredný úrad práce sa musel dohodnúť na podmienkach jeho zriadenia s nemeckou vojenskou misiou. Až po sľube Ústredného úradu práce, že útvar bude prísne strážený a izolovaný od strategického podniku, začal sa stavať objekt s kapacitou tristo miest. Prvým zamestnávateľom sa stala firma Ing. Lozovský a Štefanec, prevádzkujúca stavbu prítokového a odpadového kanála pri Váhu.

Pripravil: Mgr. Peter Šafranko

Foto: Vlastivedné múzeum v Hanušovciach n. Topľou
Autor je odborným pracovníkom Vlastivedného múzea v Hanušovciach nad Topľou

♦ Budova barokového kaštieľa v Hanušovciach - sídla vedenia pracovných táborov v Hanušovciach (rok 1942).

VÝBER PARTNERA V SPOLOČENSTVE OLAŠSKÝCH RÓMOV¹

„Vytváranie partnerských vzťahov ako základu pre dlhodobé partnerské spolužitie spojené so starostlivosťou o spoločné deti má u Rómov špecifický priebeh. Inak povedané, rómska rodina vzniká odlišným spôsobom ako je ten, ktorý sa uplatňuje v majoritnej, normotvornej spoločnosti“ (Koteková – Šimová – Grecková, 1998, s. 55). Ďalej je potrebné si uvedomiť, že „podmienky vstupu do manželstva sú v cigánskych skupinách veľmi rozdielne“ (Liégeois, 1995, s. 66). Cieľom tohto príspevku je priblížiť počiatočný krok pri uzatváraní manželstva v subetnickej skupine olašských Rómov, ktorým je samotný výber partnera.

Pri výbere partnera je dôležitou otázkou najmä fakt, kto ho vyberá. O formách uzatvárania manželského zväzku v období nomádizmu olašských Rómov nie sú známe presné údaje. Dozvedáme sa iba to, že partnerku vyberala pre svojho syna matka, rešpektíve o výbere partnera a uzatváraní manželstiev v celom kmeni rozhodovali staré ženy (Marušiaková, 1996). Počas výskumov J. Marušiakovej u nitrianskych Rómov z r. 1980-1985 tento model pretrvával, ale už vtedy predpokladala na základe výpovedí informátoriek zmenu tohto faktu u nasledujúcich generácií. Na základe terajších výskumov je však jasné, že táto generácia postupovala rovnako ako aj predchádzajúce a model výberu partnera zo strany rodičov v mnohých prípadoch pretrval dodnes, najmä v rodinách, kde sú starší členovia. V tomto prípade si väčšinou vyberajú rodičia nevestu pre svojho syna, o čom značí aj nasledovný výrok muža zo skupiny olašských Rómov:

„Aj ja so ženou mám ešte nato dosah, keďže vyberám partnerku pre svojho syna.“ (muž, 1959).

Zároveň ale dodáva, že ak by bol ich výber v rozpore so želaním syna, výber nechajú naňho samotného. Rómovia hovoria o dôležitosti obojstrannej lásky medzi mladými. Odôvodňujú to tým, že nútinným by zapríčinili nešťastie svojich detí, mohlo by to mať podľa ich slov veľké následky, dievča by malo skazený život a to nechcú dopustiť. Ďalším dôvodom je podľa niektorých informátorov uvoľnenie vnútorných zákonov v súčasnej modernej dobe.

„...Ak mladí chcú inak, rodičia ustupujú. Ak by neustúpili, mohlo by to znamenať veľké následky... Dievka by mala skazený život... Toho si je rodič vedomý.“ (muž, 1951)

Nie je to však pravidlo. Niektorí mladí Rómovia hovoria o výbere partnera podľa vlastnej vôle, na základe vzájomnej náklonnosti, ale zároveň sa prikláňajú k častejšiemu modelu výberu partnera zo strany rodičov.

„U niektorých je to tak, že nehávajú to na svojich chlapcov, že môže si chlapec zobrať, ktorú chce, koho líbi a u niektorých je to tak, že otec alebo mama mu zobere.“ (muž, 1992)

Aj z nasledovného výroku informátora je možné konštatovať istý posun od jednostranného výberu partnerky zo strany rodičov pre svojho syna k vzájomnej dohode:

„Kedysi rodič nedbal ohľad na chlapca, ale on mu zobral tú ženu. Aj v dneskajšej dobe to je, ale stáva sa to aj výnimkou. Čo si ja pamätám, keď aj sestra mala 13, 14 rokov, nemohla si dovoliť, aby bola večer vonku. V dneskajšej dobe už tieto dievčatá idú aj ven. Aj ja som mal príklad pre svojho chlapca úmysel zebrať nejakú inú nevestu. Ja som bol v tom. Ale čo som mohol robiť, keď chlapčisko jako nesiel. Ale už som proti nemu nešiel. Lebo ja mu nezoberem šťastie, jak sa hovorí. Ale volakedy toto nebolo. Aj mne povedali rodičia, zobereš si túto a došli deti a zvyk. U vás' je to lepšie v tomto smere, lebo u vás fakticky sa berete z lásky. Ale možná toto sa zmení aj u nás za pár rokov.“ (muž, 1966)

Tu sa dozvedáme aj o určitých obmedzeniach súvisiacich s dospievajúcimi dievčatami. Na prvý pohľad sú zrejme predpisné odevné znaky. Ide o nosenie výlučne dlhých sukní a takisto zahalené ramená. Týka sa to zväčša zasnúbených a vydatých žien, ale rozhodnutie je na konkrétnej rodine, v akej miere dodržiava tradície, prípadne nakoľko je dievča fyzicky vyvinuté. Zmeny v obliekaní môžu teda nastať aj skôr.

Komunita ďalej nedovoľuje stretávať sa mladým osamote, ani chodiť von v páre. Ich stretávanie je možné iba „v komunite, v legalite“. Starší informátori spomínajú sobotné návštevy kina, cukrárne, koncertov, ale potrebné je uviesť, že vždy išlo o početnejšiu skupinku, takisto to nebola záležitosť samotného páru. Ďalej upozorňujú, že v súčasnosti chcú mladí Rómovia chodiť na diskotéky, do barov, ale komunita to brzdí, pretože mladá Rómka nemá vysedávať na miestach, kde je alkohol a byť vonku v nočných hodinách sama, ani s chlapcom. Dôvodom sú obavy rodičov z otehotnenia slobodnej dcéry a neskôr manželov z prípadnej nevery svojej ženy. Olašský Róm P. Stojka (2003, s. 78, 84) hovorí o veľkej žiarlivosti panujúcej v olašskej komunite a nedôvere Rómov voči ženám.

Akékoľvek obmedzenia sa vo väčšej miere týkajú dievčat. Vo všeobecnosti, keď informátori hovoria o nejakých zákazoch, ide o dievčatá. Poznať tu nerovnoprávne postavenie žien a mužov. „Čo je dovolené a normálne u muža, to je v mnohých prípadoch pre ženu zakázané“ (Marušiaková, 1986, s. 619). Žena je závislá od muža a odtrhnutá od okolia mimo komunity.

Rómska komunita ďalej zakazuje mladým držať sa za ruky, bozkávať sa na verejnosti a už vôbec nie prespávať u seba. Čo sa týka chodenia, ide vlastne len o náhodné stretnutia, ak sú obaja mladí napríklad z rovnakej ulice, alebo návštevy doma v prítomnosti rodičov, či iných starších členov rodiny. Prípadne môže chlapec vypýtať snúbenicu od jej ot-

♦ Foto z publikácie Evy Davidovej: Rómovia na Slovensku vo fotografii Evy Davidovej – Petrovany, 1961.

ca a ísť s ňou von – na večeru, do kina, ale v tom prípade pošle s nimi napríklad staršieho brata, aby nezostali mladí osamote a dievča nemalo príležitosť prísť o panenstvo:

„Väčšinou nepúšťa otec svoje dievča, ale keď sú z rodiny, tak môžu, že na večeru povedia, že môžem zobrať vašu dcéru na večeru, napríklad“ (muž, 1992).

Mladé Rómky sú v podstate aj v súčasnosti akokoľvek vylúčené z rozhodovania, s kým strávia svoju budúcnosť. Z viacerých výrokov informátorov vyberám výpoveď 28-ročnej Rómky:

„Mne sa nepáči, že musí otec a mama dirigovať, že koho si môžem zebrať a koho nie. Že dievča nemôže sama za seba rozhodovať, že ľúbim iného, tak si ho zoberem. U nás to neni tak. Oni majú posledné slovo, musí byť tak, jak oni hovoria... Chlapec si môže vybrať, ale aj tak to musí otec schváliť, či je to dobré, alebo to neni dobré... My dodržiavame tí zákony a nemôžeme si spraviť ako chceme“ (žena, 1985).

Vrátim sa ešte k samotnému výberu partnera. Nasledovný výrok informátora hovorí o v minulosti bežnom dohodnutí budúceho partnera už pri narodení:

„To už od malička s tým rastú, že tá bude jeho... Nemusá sa zobrat, niektorí sa nezoberú, niektorí to splnia“ (muž, 1993).

Ak sa to stane v súčasnosti, je možná zmena podľa vôle mladých. Treba si však uvedomiť, že konanie mladých proti vôli rodičov môže spôsobiť konflikt medzi zaangažovanými rodinami. Keď sa dohodnutý sobáš neuskutoční, vzniká spor, ktorý rieši vajda. Tak to bolo aj v minulosti. Horváthová hovorí o následkoch vyplývajúcich z porušenia dohody zo strany dievčata – jej otec, otec muža, ktorého si našla, alebo samotný muž musí nahradiť výdavky spojené so získavaním dievčata. Porušenie dohody zo strany chlapca bolo zložitejšie, keď „jeho rodičia aj v tom prípade žiadali späť peniaze, ktoré dali rodičom pôvodnej snúbenice, pretože s novým synovým zväzkom im vznikli aj nové výdavky“ (Horváthová, 1964, s. 332). Keď sa mladí rozídu potom, čo majú vybratého partnera, tak „idú na červený koberec pred vajdu a platia a veľké peniaze. Tam sa stretne veľa koľko ľudí? A tam sa pýtajú, dajme tomu, že mám slúbenca a idem s druhým, že prečo si s ním išla, prečo ste sa spolu vyspali... otvorene...“ (žena, 1985).

Pri výbere budúcej nevesty je dôležitá jej krása, ale ako vraví jedno z rómskych prísloví, nevesta sa vyberá ušami a nie očami, čiže viac ako krása zaväži

jej poslušnosť a povest rodiny. Iné podmienky v zmysle zručností nie sú kladené. Znova však zdôraznia i lásku, z ktorej sa vychádza a ostatné – varenie, pranie, starostlivosť o domácnosť, pokiaľ sa jedná o mladú (15, 16-ročnú) nevestu, sa naučí od mamy a neskôr po vydaji od svokry. Musí vedieť iba „základné princípy, čo sa v našej komunite dodržiujú.“

To, čo sa nenaučilo dievča doma, tak po vydaji ju naučí svokra:

„Svokra pokračuje v tom učení. Tá svokra zbadá, že to neví. Jako to už u nej chodí, tak ju naučí“ (žena, 1963).

Pre dievča, ktoré sa má vydať je dôležité, aby bola slušná v očiach komunity, aby vedela variť, aby sa vedela starať o deti, o manžela, „aby sa na ňu neukazovalo prstom, že neni dobrá.“

Zároveň pri výbere partnera v komunite olašských Rómov vládne prísna endogamia nielen voči majorite, ale aj voči iným skupinám Rómov. I keď k založeniu novej rodiny nedochádzalo vo všetkých skupinách rovnako, pre všetky skupiny bola zjednocujúca prevládajúca forma endogamie. „Manželstvá medzi hudobníkom alebo usadlým kováčom s dcérou korytára alebo priekupníka konali boli v minulosti práve tak zriedkavé ako manželstvá s necigánmi“ (Horváthová, 1964, s. 331). Starší Rómovia sa zhodnú v tom, že z minulosti nevedia o prípade zmiešaného páru v ich komunite. Informácie získané pri výskume Marušiakovej v rokoch 1981-1984 deklarujú, že v skupine Bougeštvov v Nitre sa neuzatvárali zmiešané manželstvá, ale predsa minimálny počet opisujú. Bougeštvov bolo v Nitre v tej dobe 545, z nich iba 4 prípady zmiešaných manželstiev (0,73%), jedno z toho bolo medziskupinové (Marušiaková, 1988, s. 69). Endogamia pretrvala dodnes. Ako príklad uvádzam olašských Rómov z Nitry, ktorí sa miešajú páru v súčasnosti nebránia, ale podľa slov jedného informátora sa to nestáva a ak by mal mať on nerómsku nevestu, dbal by, aby sa naučila ich veciam a aby medzi ňou a mužom nebola rovnoprávnosť. Jediný prípad zo súčasnosti sa dotýka

vajdovho synovca, ktorý má manželku Nerómku. Vydaj Rómky za gádža' úplne vylučujú.

Aj na základe informácií, ktoré nám predkladá téma zameraná na výber partnera v komunite olašských Rómov sa dá konštatovať, že olašskí Rómovia boli a zostali aj do súčasnosti uzavretou skupinou s prísnymi vnútornými pravidlami a normami. Stále prikladajú veľký význam autorite starších, sociálnej kontrole v rámci komunity a pretrvávajúcej endogamii.

1. Príspevok obsahovo vychádza z bakalárskej práce autorky: Michalcová, I.: *K problematike súčasných podôb predmanželského života v spoločenstve Rómov (na príklade Rómov žijúcich v Nitre na Kalvárii)*. Nitra, 2012.

2. zobral, zebrel = výraz informátorov používaný vo význame „vybrať ženu“ „vziať si za ženu“

3. u vás = v majoritnej spoločnosti

4. gádžo – označenie pre muža Neróma

Použitá literatúra
HORVÁTHOVÁ, E. 1964. Cigáni na Slovensku: Historicko – etnografický náčrt. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1964. 396 s.

KOTEKOVÁ, R. – ŠIMOVÁ, E. – GRECKOVÁ, A. 1998. Psychológia rodiny. Michalovce: PeGaS, 1998. 131 s. ISBN 80-967901-0-2.

LIÉGEOIS, J. P. 1995. Rómovia, Cigáni, kočovníci. Bratislava: Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy, Academia Istropolitana, 1995. 272 s. ISBN 80-967380-4-6.

MARUŠIAKOVÁ, J. 1986. Rodinný život valašských Cigánov na Slovensku a jeho vývinové tendencie. In Slovenský národopis. ISSN 1335-1303, 1986, roč. 34, č. 4, s. 609-631.

MARUŠIAKOVÁ, J. 1988. Vzťahy medzi skupinami Cigánov, In Slovenský národopis. ISSN 1335-1303, 1988, roč. 36, č. 1, s. 58-77.

STOJKA, P. – PIVOŇ, R. 2003. Naš život – Amáro Trajo. Bratislava: SD studio, 2003. 138 s. ISBN 80-969055-0-3.

Ivana Šusterová je študentkou posledného ročníka na Katedre etnológie a folkloristiky Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Už počas štúdia bakalárskeho stupňa ju rómska kultúra zaujala natoľko, že sa rozhodla uskutočniť výskum medzi olašskými Rómami. Výsledkom bolo napísanie záverečnej práce na tému „K problematike predmanželského života v spoločenstve Rómov v súčasnosti (na príklade Rómov žijúcich v Nitre na Kalvárii)“. Momentálne pracuje na príprave diplomovej práce zameranej na postavenie žien v spoločenstve olašských Rómov. Zúčastnila sa na študentskej konferencii v Poľsku „Etnológia bez hraníc“, kde mala príspevok o predmanželskom živote olašských Rómov, ktorý je publikovaný aj v zborníku. Absolvovala stáž v Múzeu rómskej kultúry v Brne.

Peter Pollák: Slovo cigán považujeme za hanlivé

Je rómska kultúra v dnešnej dobe dostatočne podporovaná?

Nie je krajina, v ktorej by ľudia boli spokojní s výškou finančných prostriedkov, ktoré idú na kultúru. Podľa Atlasu 2013 na Slovensku žije 402-tisíc Rómov. Ide o druhú najpočetnejšiu národnostnú menšinu. Štát pri prerozdeľovaní finančných prostriedkov na kultúru národnostných menšín neberie do úvahy tieto čísla, ale vychádza zo štatistických údajov získaných zo sčítania ľudu, kde sa k rómskej menšine prihlásilo 106-tisíc Rómov. Reálny počet Rómov je vyšší a Rómovia by si zaslúžili veľkorysejšiu podporu svojej kultúry.

Pod rómskou kultúrou si ľudia predstavia hlavne to, čo je v spoločnosti najviac prezentované. Nie je tajomstvom, že sú to práve rómske festivaly. Je podľa vás správne takéto jednostranné vnímanie pojmu rómska kultúra? Dá sa to podľa vás zmeniť?

Rómske festivaly sú obľúbené, viaceré z nich sú známe svojou kvalitou, vyhladáva ich aj majorita, majú svojich divákov. Rómski spisovatelia alebo tvorcovia tradičných remeselných výrobkov majú rovnako potenciál vyjsť z tieňa hudobných festivalov a pokúsiť sa urobiť to isté, čo robia rómske festivaly – ukázať sa a presadiť sa. Zaiste aj rómska literatúra alebo výtvarné umenie by si našli väčší počet svojich obdivovateľov, ak by boli prezentované širšiemu okruhu potencionálnych recipientov.

Kultúre národnostných menšín sa venuje Úrad vlády SR prostredníctvom splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny. V roku 2013 bolo na kultúru rómskej menšiny vyčlenených približne 588-tisíc eur, z toho takmer 500-tisíc eur komisia prideliť živej kultúre, teda festivalom. Sú podľa vás členovia komisii odborníci na oblasť živej kultúry, vydavateľskej činnosti alebo umeleckej činnosti?

Zástupcovia Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, ktorí sú v komisii sú odborníci na kultúru národnostných menšín. Presadzujeme kvalitu projektov a zohľadňujeme realnosť rozpočtov.

Koncom novembra ste sa stali krstným otcom zbierky básní rómskych spisovateľov. V roku 2013 organizácie žiadali finančné prostriedky na vydanie 19 publikácií. Komisia z takmer 588-tisíc eur vyčlenila na knihy len šesťtisíc eur na čiastočnú podporu dvoch publikácií. V čom vidíte problém abscentujúcej vydavateľskej činnosti a ako to zmeniť k lepšiemu?

Nastaviť financie tak, aby bola rómska literatúra podporená vyššou finančnou čiastkou a aby sa našli finančné prostriedky na dotlač kníh. Často sa stáva, že je záujem o detskú rómsku literatúru, ale nie sú finančné prostriedky, za ktoré by mohli byť vydané v ďalšom náklade.

Rovnako nepodporené, respektíve nedostatočne podporené boli rómske médiá. Ako ďalej s rómskymi médiami? Akú majú podľa vás úlohu? Ako ďalej s Romano nevo líl?

Rómovia potrebujú mať svoje noviny písané v ich materinskom jazyku. Poskytujú priestor pre rozvoj a využitie rómskeho jazyka. Aj vďaka písanému slovu rómsky jazyk žije a zušľachťuje sa. Rómske noviny sú pre nás miestom pre informovanie o našich každodenných problémoch, starostiach a témach, ktoré nás zaujímajú.

Ako vnímate fakt, že noviny nevychádzajú pravidelne kvôli zlému financovaniu?

Rómske noviny Rómom chýbajú. Ak noviny nevychádzajú pravidelne, tak strácajú čitateľov a môžu sa vytratiť z povedomia ľudí.

Dá sa robiť národnostná žurnalistika popri zamestnaní? Ako vidíte budúcnosť rómskych médií?

Ak myslíme pod žurnalistikou občasnú publikovanie a sporadické rozhlasové alebo televízne vysielanie, tak to sa dá robiť popri nejakej stabilnej práci. Seriálna a systematická žurnalistika si vyžaduje celého človeka. V rómskej téme sa denne udeje množstvo pozitívnych aj negatívnych udalostí. Kvalitne pokrytí dianie v tejto problematike a poskytnúť objektívne informácie pre Rómov a majoritu si vyžaduje celého človeka a tým erudovaných ľudí.

V spoločnosti chceme zmieriňovať predsudky voči Rómom, už niekoľko rokov sa bojuje proti stereotypom. Aj napriek tomu sa však realizujú projekty podporené štátom, v ktorých je slovo cigán, gypsy... Je to podľa vás v poriadku? Mali by byť takéto projekty podporované?

Pre Rómov je zadostučinením, že sa podarilo odbúrať v médiách a v povedomí ľudí postupne slovo cigán, cigánsky a nahradiť ho slovom Róm. Napríklad v súvislosti s projektom Gypsy Spirit 2013 som hovoril s hlavnými organizátormi tohto podujatia a od budúceho roku sa bude projekt Gypsy Spirit označovať ako Roma Spirit. Viaceré organizácie si aj po smrti Jána Cibulí, ktorý bojoval proti označovaniu cigán uvedomili, že používajú slovo cigán v názve projektov považujeme za hanlivé.

Co by malo byť podľa vás prioritou pri podpore projektov kultúry národnostných menšín?

Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity je za to, aby sa podporovali kvalitné projekty, s dlhodobou tradíciou, zohľadňujúce rozvoj rómskej národnostnej menšiny na úrovni. Je potrebné podporovať aj projekty, ktoré sú inovatívne a dajú rómskej kultúre ďalší rozmer.

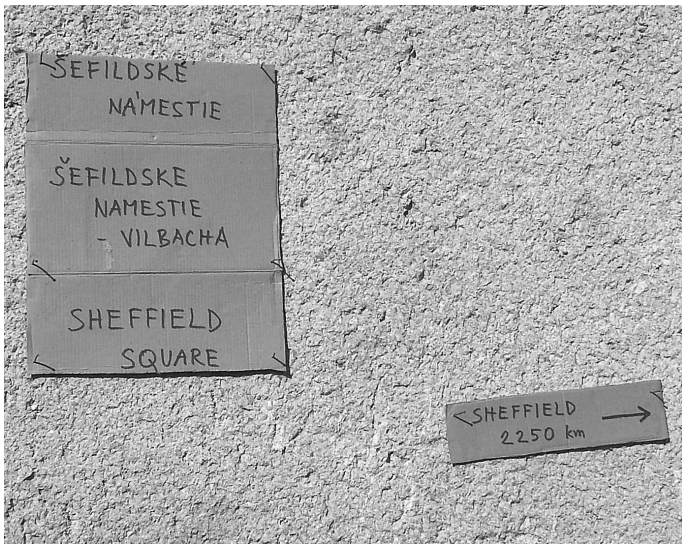
Je podľa vás dostatočne zastúpený rómsky jazyk v písomnej podobe? Na to, aby mohol byť rómsky jazyk zastúpený vo väčšej miere, je potrebné vychovať rómske deti a mládež v rómskom jazyku a vyučovať ho na všetkých stupňoch škôl. Základné školy postrádajú učebnice v rómskom jazyku a učiteľov rómskeho jazyka a literatúry. Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity rokovával s predstaviteľmi ministerstva školstva a požiadal ich o vytvorenie výzvy na napísanie učebníc v rómskom jazyku.

Comu by ste dali prednosť? Rómskej knihe alebo festivalu?

Aj rómska kniha a aj rómsky festival sú súčasťou našej kultúry. Nestaval by som ich proti sebe. Rád zájdem s rodinou na festival a prečítam si aj dobrú rómsku knihu.

Roman Čonka

O Šefildskom námestí v Bystranoch

Šefildské námestie bolo 14. novembra 2013 ocenené v kategórii „Čin roka“ cenou GYPSY SPIRIT za rok 2013. Slávnostné odovzdávanie cien, ktoré už piaty rok organizuje nezisková organizácia ACEC sme mohli vidieť v priamom televíznom vysielaní na programe RTVS 2. Čo predchádzalo tomuto úspechu? Prečo práve Šefildské námestie? Ak sa pozrieme dozadu, pochopíme, že cena GYPSY SPIRIT pre Šefildské námestie, a sprostredkované pre celú obec Bystrany a jej občanov, nebola udelená náhodne. Práve naopak, bola udelená zaslužená.

V obci Bystrany funguje pokojné a nekonfliktné spoluzitie väčšiny s menšinou, pričom väčšinu tvoria Rómovia (cca 2 500) z celkového počtu cca 3 250 obyvateľov. V priebehu posledných rokov po novembri 1989 došlo v rómskej časti obce (nazývanej Kolónia) k významným pozitívnym zmenám, a to vlastným pričinením jej rómskych občanov. Pôvodná osada najhoršieho výzoru, s drevenými chatrčami, sa zmenila na murovanú časť obce s opravenými strechami, obnovenými a novopostavenými súkromnými domami slušného vzhľadu. Táto premena sa opierala o vlastné investície miestnych Rómov, ktoré boli časťou finančných zdrojov nielen ich samotných, ale aj ich rodinných príslušníkov žijúcich vo Veľkej Británii – najmä v meste Sheffield. Starostom obce Bystrany je už tretie funkčné obdobie František Žiga. Po nástupe do funkcie musel zabezpečiť, aby obec najprv vyrovnala dlžobu po predchádzajúcom nerómskom starostovi a až potom mohli prísť na rad rozvojové aktivity obce. Samotná obec pozitívne podporuje výstavbu vlastných rodinných domov a na tento účel odpredáva stavebné pozemky, ktoré sú v jej vlastníctve. Obec už šesť rokov úspešne zabezpečuje terénnu sociálnu prácu. Rómsky starosta a väčšinové rómske obecné zastupiteľstvo vychádza z ústrety novým nápadom a podporuje predkladanie projektových zámerov, čoho dôkazom je aj fakt, že obec Bystrany bola prvou obcou na Slovensku, ktorá spracovala vlastné projektové zámery v rámci Pilotnej výzvy na predkladanie Žiadostí o poskytnutie podpory Lokálnej stratégie komplexného prístupu pre riešenie problémov marginalizovaných rómskych komunít. To je tá slávna – neslávná výzva z roku 2008, o ktorej politici a médiá narozprávali účelovo alebo neodborne kadečo. Od oslavných rečí o super myšlienke a jej príprave až po super kritické reči o roztratených dvesto miliónoch. Ako to už býva, pravda je niekde v strede. Aj Šefildské námestie vzniklo v rámci projektu obce Bystrany s názvom Vzdelávanie mladých Rómov v Bystranoch s neukončeným základným vzdelaním, ktorý bol súčasťou práve spomínanej lokálnej stratégie komplexného prístupu. Projekt bol realizovaný prostredníctvom Operačného programu Vzdelávanie, ktorý spolufinancuje Európsky sociálny fond a štátny rozpočet SR. Cieľom projektu bolo zvýšiť záujem o vzdelávanie mladých ľudí pochádzajúcich z marginalizovaných rómskych komunít prostredníctvom inovatívnych a alternatívnych foriem vzdelávania a podporiť ich schopnosť uplatniť sa na trhu práce. Do projektu sa zapojilo 84 mladých Rómov vo veku od 16 do 26 rokov s neukončeným základným vzdelaním. Jednou z aktivít projektu bol plán a realizácia zámeru úpravy spoločného priestranstva a výstavba všeobecne prospešného objektu pre všestranné využitie. Spolupracujúcimi organizáciami bola Nadácia Ekopolis a nezisková organizácia Úspech. Mladí Rómovia vytýpovali priestor smetiska na začiatku osady. Navrhli výslednú stavbu. Plochu vyčistili a splnilirovali. Následne vykopali oblúkové základy pre tri rady sedenia, postavili pódium a amfiteáter s múrmi a so strechou, kameňmi vydláždili plo-

chu, skultivovali okolie priestranstva a osadili názov nového kultúrneho centra osady aj obce v troch jazykoch: slovensky, rómsky a anglicky. Bočnú stenu amfiteátra prišli mozaikou ozdobiť Fero Guldan s Ďodom Poláčkom. Postupne začali prichádzať aj návštevy. Bill Baker s priateľmi z USA, zvedavci z Centra pre komunitné plánovanie Južnej Moravy, Andrej Bán s Jozefom Majchrákom z týždenníka Týždeň, Jakub Kratochvíl na voľnej nohe, režisér Jaro Rihák s producentkou Juditou Gembickou a tiež oklieštená zostava Phurikane Gila s Janou Belišovou. Mnohí z nich boli aj na otvorení Šefildského námestia, ktoré sa konalo 2. augusta 2013. Na začiatku slávnostného otvorenia námestia vzdalo asi tisíc prítomných úctu pamiatke obetiam rómskeho holokaustu. Oslava otvorenia námestia sa predĺžila do noci vďaka nadšeniu účinkujúcich hudobníkov z rôznych kútov Slovenska a veľmi ústretovému a vďačnému publiku. Párkrát sa prišli pozrieť na netradičnú kultúrnu akciu aj policajné hliadky, ale nemali žiadny dôvod zdržať sa služobne. Každý

s dobrým úmyslom bol vítaný a každý aj bude. Šefildské námestie slúži na stretávanie mladých ľudí a detí, na spoločné modlitby, na otvorené remeselné kurzy, na kultúrne akcie a stáva sa prirodzeným živým centrom osady. V obci vyvíja činnosť občianske združenie Mladé sovy, ktorého najväčším a najznámejším úspechom je práve stavba Šefildského námestia na mieste pôvodného smetiska v rómskej osade. Členovia mladého združenia začali vymýšľať a realizovať ďalšie aktivity, ktoré budú nadväzovať na výstavbu Šefildského námestia. Prvou takou aktivitou bola pomoc pri tvorbe sochy v tvare veľkej sovy, ktorá je nielen v erbe obce, ale aj v názve združenia. V budúcnosti sa chcú zapojiť do projektu Komunitného centra obce Bystrany a projektu Sociálneho podniku obce Bystrany. Keďže sú tieto dva projekty už schválené, všetko nasvedčuje tomu, že pri doterajšom nadšení a chuti z práce pre seba a svojich blízkych, úspech Šefildského námestia nebude posledným úspechom aktivity mladých Rómov v Bystranoch.

Text a foto: Miro Pollák

Vyplácanie dávok v hmotnej núdzi sa od nového roku zmení

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR pripravilo od prvého januára 2014 zmeny v poskytovaní pomoci v hmotnej núdzi. K zmene pristúpilo najmä z dôvodu vyššej adresnosti a spravodlivejšej podpore tých, ktorí si vlastným pričinením nemôžu alebo nevedia zabezpečiť príjem vlastnou prácou.

V rámci pomoci v hmotnej núdzi sa budú od 1.1.2014 poskytovať:

dávka v hmotnej núdzi, ochranný príspevok, aktivačný príspevok, príspevok na nezaopatrené dieťa, príspevok na bývanie.

Od začiatku nového roka sa už nebude poskytovať príspevok na zdravotnú starostlivosť.

Dávka v hmotnej núdzi je určená na zabezpečenie základných životných podmienok. Bude sa poskytovať na 6 úrovniach v závislosti od členov domácnosti, ktorí sa budú pri posudzovaní hmotnej núdze spoločne posudzovať.

Dávka v hmotnej núdzi bude od 1.1.2014:

61,60 eura mesačne, ak ide o jednotlivca, 117,20 eura mesačne, ak ide o jednotlivca s dieťaťom alebo najviac so štyrmi deťmi, 107,10 eura mesačne, ak ide o dvojicu bez detí, 160,40 eura mesačne, ak ide o dvojicu s dieťaťom alebo najviac so štyrmi deťmi, 171,20 eura mesačne, ak ide o jednotlivca s viac ako štyrmi deťmi, 216,10 eura mesačne, ak ide o dvojicu s viac ako štyrmi deťmi.

Aktivácia

Výška dávky v hmotnej núdzi bude podmienená aktivitou plnoletého práceschopného člena domácnosti. Občan, ktorý nie je v pracovnom alebo inom obdobnom pomere získa nárok na dávku v hmotnej núdzi, alebo jej časť (u rodín s deťmi), len za podmienky, že bude 32 hodín

mesačne vykonávať menšie obecné služby alebo dobrovoľnícku činnosť alebo sa zapojí do prác na predchádzanie mimoriadnej situácie. Základným predpokladom tejto podmienky však bude, že mu bude konkrétna činnosť ponúknutá. Ak ponuku odmietne, pomoc v hmotnej núdzi sa zníži o sumu 61,60 eura. V prípade, že bude spĺňať podmienky nároku stanovené zákonom na ostatné príspevky, tie mu budú poskytnuté.

Zmeny pri posudzovaní hmotnej núdze

Od 1.1.2014 sa budú pri vymedzení okruhu spoločne posudzovaných osôb v domácnosti považovať za jej členov aj deti nad 25 rokov, ktoré žijú s rodičmi v spoločnej domácnosti a študujú dennou formou štúdia. Naopak za členov domácnosti sa nebudú považovať študenti doktorandského štúdia, ktorí študujú dennou formou štúdia a spĺňajú podmienky na štipendium.

Za osoby v hmotnej núdzi sa nebudú považovať osoby, ak budú vo výkone väzby alebo výkone trestu odňatia slobody, členovia reholí, komunít alebo iných cirkevných, náboženských spoločností, cudzinci umiestnení na základe rozhodnutia o zaistení v zariadeniach Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, a to z dôvodu, že majú zabezpečené základné životné podmienky.

Upravuje sa aj okruh príjmov, ktoré sa započítavajú do príjmu na účely posúdenia hmotnej núdze a vymedzujú sa príjmy, na ktoré sa bude prihliadať len čiastočne, alebo vôbec. Nebude sa prihliadať napr. na 25 % príjmu získaného zo závislej činnosti, zákonom stanovenú výšku starobného dôchodku, invalidného dôchodku a pod. Prihliadať sa nebude ani na príjem, ktorý občan získa napr. poskytnutím dotácií, ktoré majú humanitárny charakter a sú určené na riešenie mimoriadnych krízových životných situácií.

Cieľom pri posudzovaní príjmov je na jednej strane zohľadniť snahu osoby zabezpečiť si príjem z práce, resp. z dávok sociálneho poistenia reflektujúcich o. i. aj predchádzajúcu ekonomickú aktivitu, na strane druhej určitú mieru solidarity pri vybraných príjmoch, ktoré sa nebudú považovať za príjem.

Ochranný príspevok po novom

Ochranný príspevok sa bude od 1.1.2014 poskytovať na troch úrovniach:

63,07 eura mesačne, ak pôjde o člena domácnosti, ktorý dosiahol vek potrebný na nárok na starobný dôchodok, je invalidný z dôvodu poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 70 %, je osamelý rodič, ktorý sa osobne celodenne a riadne stará o dieťa do 31 týždňov veku dieťaťa, sa osobne, každodenne a riadne stará o fyzickú osobu s ťažkým zdravotným

postihnutím odkázanú na opatrovanie, sa zúčastňuje na resocializačných programoch v resocializačnom stredisku pobytovou formou, v rámci ktorých si nemôže zabezpečiť príjem vlastnou prácou, 34,69 eura mesačne, ak pôjde o občana, ktorý má nepriaznivý zdravotný stav, za ktorý sa na účely tohto zákona považuje choroba, úraz alebo karanténne opatrenie, pre ktoré je fyzická osoba uznaná ošetrovujúcim lekárom za dočasne práceneschopného na viac ako 30 po sebe nasledujúcich dní, 13,50 eura mesačne, ak ide o člena domácnosti, ktorý je: tehotná žena od začiatku štvrtého mesiaca tehotenstva, ktorá sa zúčastňuje pravidelne raz za mesiac na preventívnych prehliadkach u lekára so špecializáciou v špecializačnom odbore gynekológia a pôrodníctvo; za účasť na preventívnej prehliadke v príslušnom mesia-

Poézia mladých rómskych autorov

LASTOVIČIA RODINA

Čo to s tebou lastovička?

Prečo ti tak boria líčka?

Ja to dobre viem, tú novinu roznesiem.

V tvojom bniezde ma-ma, ta-ta, štebotajú lastovčatá.

Pobladia sa po brušku, keď im ráno chytiš mušku.

Pyšný táto lastovičí, za muškami denne fíči.

Všetci ľudia o tom vedia, že pod strechou v lete bniezdia

lastovičie rodiny. Aj vežové hodiny

príbytok vám ponúkajú, dobrú radu radi dajú.

Tíki, takí, tíki, tak, postrážim dom, veru tak.

Tak na konci leta, krdeľ už odlieta.

Vykrmíť sa treba, dám vám zrna, cbleba.

Keď pominie tuhý mráz, čakáme vás, prídte zas.

AKO LILO A MILO ZIMU PREŽILI

Po teplom lete, zavládla pani jeseň. Všetko sa pripravovalo na tuhú zimu. Stromy sa ponorili do dlhého spánku, kvety odkvitli a trávica sa zahalila do zlatého šatu. Potom pani zima prevzala žezlo na ďalšie tri mesiace a zasadla na ľadový trón. Mráz ešte viac napol svoje rame-ná a bundičky zajačích bratov Lila a Mila sa menili na ľadové cen-cúle. „Čo teraz, čo len budeme robiť, dozaista zamrzeme,“ pla-kali Lilo s Milom v mrazivom objatí. Aké šťastie... Vetrík im privial do cesty kabátiky, čo zbudlivé deti postrácali na sanici. Zajkovia sa odeli do detských šiat. Nepohodlné kabátiky ich omínali, ale aspoň trochu zahriali. Vtom Milovi a Lilovi niečo ťuklo na mokré čielka. Zajkovia sa pozreli k oblohe, a čo nevidia? Veselá veverič-ka Vierka sa chichoce na strome a hádže na nich oriešky. Od smie-chu sa jej natriasa parádny chvostík. „Svet to nevidel, zajkovia a kabátiky?“ Veverka Vierka s dobrým srdiečkom ponúkla pomoc uzimeným priateľom.

„To je paráda!“ šanteniu nebolo konca – kraja. Od samej rados-ti zabudli aj na jedlo. Darmo ich mama volala na chutné korenky a sladučku kôru kričov. Zábava a preskoky cez snehové záveje za-hnali hlad. Ale potom to prišlo... Mráz ešte viac napol svoje rame-ná a bundičky zajačích bratov Lila a Mila sa menili na ľadové cen-cúle. „Čo teraz, čo len budeme robiť, dozaista zamrzeme,“ pla-kali Lilo s Milom v mrazivom objatí. Aké šťastie... Vetrík im privial do cesty kabátiky, čo zbudlivé deti postrácali na sanici. Zajkovia sa odeli do detských šiat. Nepohodlné kabátiky ich omínali, ale aspoň trochu zahriali. Vtom Milovi a Lilovi niečo ťuklo na mokré čielka. Zajkovia sa pozreli k oblohe, a čo nevidia? Veselá veverič-ka Vierka sa chichoce na strome a hádže na nich oriešky. Od smie-chu sa jej natriasa parádny chvostík. „Svet to nevidel, zajkovia a kabátiky?“ Veverka Vierka s dobrým srdiečkom ponúkla pomoc uzimeným priateľom.

Nuž a ako to skončilo s Lilom a Milom?

Obliekli si zajačiky v zime teplé kabátiky.

Tu ma tlačí, tam ma tiska...Veverička na nich píska.

Máte teplú kožušinu, prežijete tuhú zimu.

Rukavice, hrubé svetre, nohavice, nosí človek v zime len, kým pominie mráz a sneh.

My zvieratká z lúky, z lesa, celkom ináč hrejeme sa.

Poskáčem si po strome, ukryjem sa v svojom dome.

A vy lesom beháte. Načo by vám boli gate...

Čiapka vám tiež nesluší, nesadla vám na uši.

Veverička cvičiteľka ako pani učiteľka

zajkom cviky ukazuje, rôzne skoky predcvičuje.

Kotrmelce stojky, kliky, predvádza im rôzne triky.

Zajačiky opakujú, i prekážky preskakujú.

Zahrialo nás, jasná vec – vraví zajko svalovec.

Skončila sa rozcvička, vrátili sa do krička..

A keď vyšla prvá hviezda, vystlali si kabátkimi hniezda.

Eva Žigová navštevuje krúžok Rómsky klub na Základnej škole v Gelnici viac ako šesť rokov. Už ako malá žiačka vymýšľala básničky, s ktorými mala väčšie i menšie úspechy. Výraznejšie sa začala venovať svojmu koníčku v piatej triede. Pod mojím vedením spolupracujeme pri výbere témy, úprave textu a pravopisu.

Evka získala za svoju tvorbu niekoľko ocenení. Najviac si cení 1. miesto v celoslovenskej literárnej súťaži, ktorá sa uskutočnila pod záštitou Ministerstva školstva SR v spolupráci s nadáciou Dobrá róm-ska víla Kesaj. Za finančnú odmenu jej bol zakúpený klávesový hudob-ný nástroj. Evička je totiž aj žiačkou základnej umeleckej školy, kde sa učí hrať na klavír a navštevuje aj dramatický odbor. Napriek nepriaznivej finančnej situácii v rodine, rodičia podporujú jej talent. Pokiaľ nevlastní-la elektronické piano, navcívovala na nakreslenej klaviatúre na stole.

Zapojila sa do literárnej súťaže Popradskej vodárenskej spoloč-nosti Veolia, kde získala diplom, vecné ceny a špeciálne ocenenie za najväčší počet príspevkov. V súťaži Toč, toč kolotoč dostala čestné uznanie. Tiež obsadila 3. miesto v okresnej literárnej súťaži o Európskej únii a postúpila do národného kola.

Okrem písania básní a poviedok pekne recituje a vystupuje na rôznych akciách. Evička je vzorom pre mladšiu sestru Kristínu, ktorá sa tiež úspešne zapája do literárnych súťaží.

Na krúžku kreslíme, maľujeme, plávame v školskom bazéne a športujeme v telocvični alebo na multifunkčnom ihrisku.

Mgr. Monika Najvirtová

ROK

Zimná dovolenka

Sneženka sa na svet pýta, druhá v zemi je ukrytá.

Bielu hlávku vystrčila, už odchádza zima milá.

Aby každý šťastný bol, letí na severný pól.

Nech len majú teplé leto, berie sebou práve preto,

aj mrázika – svojho muža, aby nezamrzla ruža.

Keď pominie leto, jeseň, doletí k nám zimná pieseň.

Skončí naša dovolenka, dáme deťom sneh do vienka.

Budeme mať práce veľa, nech je šťastná chasa celá.

Pani jeseň

Keď utíchla letná pieseň, berie žezlo pani jeseň.

Chystá farby ba i štetec, lieta krajom ako letec.

Práce veľa dozaista, farbí všetko do zlatista.

Potom príde na rad vietor, aby šarkan k nebu vzlietol.

Narobí aj kaluže, všetky deti veruže,

obujú si čižmičky a hajde do vodičky.

Každoročná príhoda – už zaspáva príroda.

Leto

Slnko z neba sa usmieva a krajinu nám zohrieva.

Tá slnečná dobrá pani, láska deti pri kúpaní.

Nemôžem vám svietiť len, bol by sporný, letný deň.

Ukryjem sa za mráčik, schrúmem sladký koláčik.

Za ten čas sa osviežite, dáždikom si pobežíte.

Jarné kvietky

Všetky sveta dietky tešia sa na jarné kvietky.

Jarný mesiac prichádza, tráva sniežik nahrádza.

Sneženka sa na svet tlačí, mrázik, ten sa trochu mračí.

Pri potôčku podbeľ žltý, svoju hlávku k slnku vrtí.

Tam na stráni fialôčka pretiera si svoje očká.

Zakvitli už všetky stromy – pani jar na zemi tróni.

skú dochádzku, je určený na podporu výchovy, vzdelávania a všestranného rozvoja dieťaťa pri plnení školskej dochádzky s presnými pravidlami nároku.

Osobitný príspevok

Osobitný príspevok bude patriť plnoletej osobe, ktorá bola dlho-dobo nezamestnaná, pred nástu-pom do zamestnania poberala po-moc v hmotnej núdzi a začala pra-covať. Nárok naň vznikne len v prí-pade, že občan bude mať príjem najmenej vo výške minimálnej me-sačne mzdy a najviac vo výške 3 násobku minimálnej mzdy a do-mácnosti, ktorej je členom, sa pre-stane poskytovať pomoc v hmot-

Zrážky z pomoci v hmotnej núdzi

V snahe znížiť predovšetkým drobnú kriminalitu bude možné vykonávať zrážky z poskytovanej pomoci v hmotnej núdzi na úhradu pokuty za priestupky na vybraných úsekoch priestupko-vého konania (priestupky proti verejnému poriadku, majetkové priestupky a podobne).

Zdroj: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Ilustračné foto J. Ferenc

O potíňiben la davkake andre hmotno nudza le neve beršestar hela aver

O Ministerstvos prekal e buťi, socijalna keribena the prekal e famelija SR pri-la le elšune januaristar 2014 nevipena prekal o potíňiben andre hmotno nudza. Kada visariben avla prekal oda kaj te hel o potíňiben feder prekal o manuša, sa-ve peske korkore nadžanen abo našti arakhen buťi u našti zaroden love.

Prekal o šigitiňiben andre hmotno nudza hela le 1.1.2014 dino: e davka andre hmotno nudza, bajpnaskere love, aktivačna love, o love prekal o /cikne, sikhlarde/ čhave, love prekal o bešiben.

Le neve beršestar imar nahena potímen o love prekal o sasťipnaskero baijšagos.

E davka andre hmotno nudza hin prekal o bazutna dživpnaskere kotora. He-la diňi prekal o 6 urovňa pal oda sar o manuša andro jekh kher hena jekhetane ile ande hmotno nudza.

E davka andre hmotno nudza hela le 1. 1. 2014:

61,60 eura čhoneste, te džal pal o jekh korkoro manuš,

117,20 eura čhoneste, te džal pal o jekh korkoro manuš le čhavoreha, abo

nekbuter le štare čhavenca,

107,10 eura čhoneste, te džal pal o rom the romňi, duj džene andre famelija

bijal o čhave,

160,40 eura čhoneste, te džal pal o duj džene le čhavoreha abo nekbuter le

štare čhavenca,

171,20 eura čhoneste, te džal pal o jekh manuš saves hin buter sar štar čhave,

216,10 eura čhoneste, te džal pal o duj džene, rom,romňi, the buter čhave sar štar.

E aktivacija

Savi bari davka andre hmotno nudza ko chudela hela the pal oda, sar dojekh barardo manuš andre famelija hela aktivno, butakero. O manuš, savo nane butakero abo andro aver odbornu keriben chudela e davka andre hmotno nu-dza, abo lakero kotor (ke famelija kaj hin čhave), ča akor, kana 32 ori čhoneste kerela cikne gaveskere keribena abo dobrovolničko buťi abo kerela buťi prekal o keriben kaj pes vareso te naačhel. No elšino keriben kala podmienkake hela oda, kaj leske kadi konkretno buťi vareko nukinela. Te kadi buťi nalela, o šigitiňi-ben andre hmotno nudza pes cikharela pal o love 61.60 euri. No te kala pod-mienki hena kerde pal o dine zakoni the pal o aver prispevki, ala leske hena dine.

O visaribena paš o diňipen le lovege andre hmotno nudza

Le 1.1.2014 hena andro jekh jekhetariiben le manušenca so dživen andre jekh famelija dine the o manuša čhave so lenge hin buter sar 25 berš, save dživen le dadeha the la daha andro jekh kher u sikhlon sako dives andre škola. No visare, andre jekh famelija nahena dine o sikhlarde manuša pro doktoransko sikhaviben, save phiren andre škola sakodives u šaj len the o štipendijum. Vaš o manuša andre hmotno nudza nahena považimen o nipi, te hena andre berte-na, andro reholá,klaštora, abo aver cirkevna keribena, manuša andal o aver the-na save hin zaphandre prekal o pheňiben so diňa o Ministerstvo vnutra andre Slovačiko rebublika, vaš oda, kaj pal o lengeru dživipen hin starimen.

Visarel pes the o vakeriben pal o love, save pes rachinen andro jekhetane love sa-ve pes palis len andre hmotno nudza u phenel pes the pal o love, pre save pes dikhela ča jekhe kotoreha, abo vobec pes pre lende nadikhela. Nadikhela pes sar hin pro 25% love save hin pal e zavislo činosca, pal o zakonokere phurikane love, invalidna do-chodki the aver. Nadikhela pes the pro love, save o manuš rodela pal o dotaciji, u hine humanitna u hin dine akor sar hin but baro pharo dživpnaskero kotor andro dživipen.

Kamlipen so hin prekal o pheňiben le lovege hin pre jekh sera kamlipen le manušengeru te dochudel peske love pal e buťi, abo le davkendar la socijalna po-istovňatar kana pes dikhela pal o aver the pro angluno ekonomicko aktivita, pre aver sera hela the varesavo feder dikhlipen pre varesave love, save pes imar nara-chinena andro jekhetano priimos, jekhetane love so chudel o manuš, famelija.

O bajpnaskere love pal o nevo

O bajpnaskere love hen ale 1.1.2014 potímen andro trin kotora:

63,07 eura čhoneste, te džala pal o manuš andal o jekh kher, saveske hin ajci berša kana imar les hin narok pro dochodkos, hino invalidos vaš oda kaj našti kerel imar buťi buter sar pro 70 %, hino korkoro dad abo daj, savo kor-koro pes calodives starinel pal o čhavoro dži ko 31 dživpnaskero kurko le čhavoreske, korkoro, sako dives pes lačhes starinel pal o manuš so hin na-svalo u kampel pes pal leste te starinel, phirel pro resocializačna programi andro resocializačna strediska bešibnaskera formaha, kaj vaš oda peske našti arakhel peskeri buťi,

34,69 eura čhoneste, te džala pal o manuš, savo hin but nasvalo, u vaš o sa-vo phenel the o zakonos u phenel pal o nasvaliben, urazos abo e karantena, prekal o manuša saven sasťaren o doktora u hin len papiris kej našti phiren andre buťi buter sar 30 divesa pal pešte,

13,50 eura čhoneste, te džal pal o manuš andal o jekh kher, savo hin:

Khabňi džuvľi kana hiňi andro štarto čhon, savi lačhes phirel sako čhon pre prehľadka ko špecijalistas andre špecijalno odboris ginekologos, ra-chinel pes the kada te džal andro čhon ko doktoris andre špitála, E daj, dad le čhavoreske, savo korkoro pes starinel, calo dives pal o čha-voro dži ko jekh berš.

O visaribena paš e aktivacija

O aktivačno príspevkos šaj chudela o manuš andre hmotno nudza, savo helaa butakero u chudela ča minimalno potíňiben, the o manuš, savo kerela buťi prekal o gav abo pre dobrovolničko keriben nekrímeder 64 ori čhoneste the nekbuter 80 ori čhoneste.

Kaj te chudel o aktivačna love kampela o keriben prekal o gav abo e dobrovol-ričko buťi te irinel pro papiris te kerel iribnaskeri dohoda maškar o ratušis ko gav abo la organizacijaha kaj pes kerela e dobrovolničko buťi. Kamplipen ko kajso ker-i-ben hin vaš oda, kaj o ratušis te kontrolinel o učelis /kamplipen/ prekal savo hena o love andre hmotno nudza potímen. O love šaj len the o manuša andre hmotno nu-dza, save hena evidimen sar o manuša so peske roden buťi u bararen peske peskeri kvalifikacija, o školi prekal o sikhaviben sar eksterna sikhluvne pro maškarutne the uče školi, te phirena pro sikhaviben prekal o projekta kaj prekal o zakona len lena te sikhľol sar te dochudel e buťi. O aktivačna love šaj len the o sikhlarde čhave, manu-ša, save len love rodičovski príspevok the phiren andre maškarutňi abo uči škola.

O visaribena pal o love pro bešiben

O love pro bešiben šaj chuden le 1.1.2014 the o manuša save len love pal e hmot-no nudza, save bešen andro socijalna khera sar hin utľuki, khera andro but baro phari-pen le manušeske, krízova khera the aver. Andro aver pes the visaren o keribena pro kamplipen pal o love pro bešiben. Le neve beršestar hela pro jekh kher ča jekh love, the akor the o kher hela butere manušengeru u o manuša hena andre hmotno nudza.

O love prekal o /cikne, sikhlarde/ čhavore

O love prekal o cikne u sikhlarde čhavore, save phiren mek andre bazutňi škola, hin prekal lengeru baripen, sikhaviben the aver dživpnaskero baripen le čhavoreske kana phirel the sikhavel pes andre škola kaj hin dine presna pravidla kana šaj o love chuden.

Osobitna love

Osobitna love šaj chudel barardo manuš saveske hin buter sar dešochto berš, savo sas but berša bibutakero, abo užarel imar pre bući u elas o love an-dre hmotno nudza u chudla imar te kerel buťi. Kala love šaj chudel až akor, kana o manuš chudel barča minimalno mzda u nekbuter trival ajci keci hin e minimal-no mzda u o manuša so dživen jekhetane ajse manušeha andro jekh kher imar nachudena o love andre hmotno nudza. Kala osobitna love hena potímen 6 čho-na te hena splňimen o podmienki u potínela pes 63,07 euri čhoneste.

O cirdlipen tele le lovege andre hmotno nudza

Anglo oda, kaj pes kamel te cirdel tele e kriminalita pes dela pal o love andre hmotno nudza te cirdkerel tele o love, pokuťi vaš o priestupki andro priestupko-va konaňa (o priestupki prekal o jekhetariiben the pal o poradkos, majetkova priestupki the aver).

Irindo: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

♦ Dnešná podoba rómskej kultúry očami rómskeho výtvarníka Jozefa Fereca. Výlučná podpora hudby a tanca zabíja ostatné oblasti rómskej kultúry.

Začleňovanie

stretnutiach s politikmi, úradníkmi. Pravdepodobne zbytočne. Kto to nezažil, nechápe.

A tak radšej prejdem k východiskám. Aj z takej hroznej situácie, aká v súčasnosti na Slovensku panuje v úrovni biedy, je východisko: v práci a dôstojnosti jednotlivca. Práca však môže byť riešením len vtedy, ak to bude skutočná, dôstojná, perspektívna práca, ktorá človeku umožňuje dôstojne žiť. Nielen jemu, ale i jeho rodine. Teda nie taká práca, ktorá človeka degraduje a napokon ho ani neuživí. Žiadna nútená práca, žiadne vykorisťovanie, žiadne dehonosťovanie, trestanie prácou... Ako ináč možno nazvať súčasný inštitút verejnoprospešných prác? V celom svete sú ľudia trestaní prácou na verejnosť, pri čistení verejných priestranstiev v prípade, že spáchajú závažný priestupok. Na Slovensku ich tak trestáme preto, lebo pre nich práce niet! V Poľsku majú dlhodobí nezamestnaní ľudia tiež možnosť aktivovať sa verejnoprospešnými prácami, ale celkom iného charakteru ako u nás. Zamestnávajú ich v múzeách, galériách. Tam, v kultúrnom prostredí dohliadajú na poriadok, vzdelávajú sa a táto slušne zaplatená práca i prostredie ich obohacuje a kultivuje. Ako môže kultivovať človeka z osady, v ktorej je špina a neporiadok, neexistencia smetných nádob a pravidelného vývozu smetia to, že mu navlečú oranžovú vestu, dajú do ruky metlu a má robiť poriadok v centre dediny alebo mesta? Aby sa potom naspäť vrátil do špiny, ktorú nemá silu odstraňovať...

Začo trestáme ľudí takouto prácou a takto nastavenými pravidlami? Súčasný minister práce, sociálnych vecí a rodiny tvrdí, že 62 eur za vyše tridsať hodín mesačne je v poriadku. Je to naozaj v poriadku? Vraj, ak sa títo ľudia v práci osvedčia, tak POTOM sa im dávka v hmotnej núdzi zvýši dvojnásobne na zhruba 120 eur. Kedy? Potom, čo zomrú oni i ich rodiny od hladu? Potom, čo ak uvidia svoje deti hladovať, rozhodnú sa kraďnúť, vraždiť, hoci to nikdy nechceli urobiť, hoci tak nikdy nechceli žiť? Kedy dostanú ako občania tejto krajiny, ktorá nevie poskytnúť svojim ľuďom prácu ani podmienky na dôstojný život, tú smiešne deklarovanú sumu 120 eur, ktorá aj tak nič nevyrieši... Zamýšľa sa niekto zodpovedne nad tým, ako chudobní ľudia žijú, čo musia zvládať, ako sa cítia? Začo sú trestaní? Zato, že sa narodili do nesprávnych rodín, že sú málo draví, že nemajú vplyvných známych? Čo by ste robili vy, keby ste sa ocitli na ich mieste, keby ste sa narodili v osade, v chudobnej rodine?

Práca a dôstojnosť. To je vedomie, že som osozná druhým. Že si poctivou prácou môžem zaradiť na slušný život a potom plánovať... Tí starší si iste spomínajú na Antonína Gondolána, všestranného muzikanta, speváka, ktorý s Karlom Gottom absolvoval v roku 1967 úspešné osemmesačné turné po USA. Gondolán vyrástol v rómskej rodine ako jedno z trinástich detí. Na jeho otca i starého otca si ľudia v Brutovciach, kde ako jediní Rómovia žili, dodnes spomínajú s úctou. Vychýrení muzikanti a šikovní kováči – tak hovoria starí Brutovčania o Gondolánovcoch. Akí ľudia môžu vyrásť z rodín, ktoré odsunuli na okraj obce i na okraj záujmu spoločnosti a ktorých obrali o prácu, dôstojnosť? Ešte pred pár desaťročiami boli ľudia, ktorí nepracovali alebo nechceli pracovať trestaní. Dnes trestáme tých, ktorí by chceli, ale nemôžu pracovať. Lebo práce na Slovensku niet. Aj to je ale diskutabilné. Práca je, len ju nechceme dôstojne zaplatiť.

Mňa moji rodičia vychovali k empatii a ja som tiež pri výchove nevynáša nič lepšie. Schopnosť vcitovať sa do pocitov a potrieb druhého znamená uvedomovať si, že tí druhí sú takí ako ja. Tak začína začleňovanie. Tým, že ja sama sa nepovyšujem nad druhých. Ak by si toto uvedomili naši politici, potom by sa nemohlo stať, že v slovenskom parlamente v jeden deň poslanci zahasujú za smiešnu dávku v hmotnej núdzi, ktorá tisíce ľudí odsudzuje na pomalé umieranie, a zároveň si schvália zákon, ktorý im umožňuje sedieť naraz na viacerých platených stoličkách. Vážení, všetci máme rovnakú krv, jeden žalúdok a podobné srdce. Len v niektorých prevládlo sebeckto a druhým srdce tvrdne kvôli bezcitnosti, s ktorou sa denne stretávajú... Narodili sme sa a skladáme, alebo neskladáme skúšky. Priala by som si, aby sme dobre využívali príležitosti, ktoré nám život dáva. Viete, akou príležitosťou pre druhých sú chudobní? Tvrdo srdca človeka sa meria práve pri stretnutí s chudobnými. Nie tým, či dáme niekomu milosťivo almužnu. Stretnúť človeka, ktorý je v núdzi, zamýšľať sa nad tým, ako sa mu dá pomôcť, aby si dlhodobu vyriešil svoju momentálnu zlú situáciu znamená zachrániť jedného človeka s celou jeho rodinou pre život. Pred pomalým umieraním, pred smrťou. Naozaj to robíme? Ak by sme to robili dôsledne, muselo by byť tých zachránených stále viac a viac. Ja zatiaľ iba evidujem stále sa zväčšujúcu chudobu na Slovensku a narastajúcu aroganciu jedných voči druhým. Toto spoločnosť rozdeľuje. Toto predsa môže skončiť, bez toho, že by som chcela strašiť, občianskymi nepokojmi, ba občianskou vojnou! Chudoba úzko súvisí

s bezpečnosťou vo svete. Chudoba je príčinou napätia v spoločnosti. Chudoba sa netýka iba chudobných. Chudoba sa týka nás všetkých... Ak sa na Slovensku v dôsledku chudoby a hladu rozmože tuberkulóza, ak sa v dôsledku zlej hygieny v osadách rozšíria infekčné ochorenia, myslíte si, že nebudú hrozbou pre celú spoločnosť? Že vysoké múry, ktorými sa oddeľujeme jedni od druhých, nás ochránia?

Naše noviny Romano nevo ľil - Rómsky nový list od svojho vzniku, už vyše dve desaťročia pracujú na zbližovaní Rómov a Nerómov, na zlepšovaní spoločenstva. Dnes je to spolunažívanie vážne narušené. Práve v dôsledku chudoby, vzájomného nechápania sa. Situácia sa vyostruje a je najvyšší čas začať ju brať vážne a konať. Na Slovensku je okolo 350-tisíc ľudí bez práce. Tí ľudia nemajú čas čakať, ide im každý deň, každý mesiac o život...

KDH si kladie za cieľ chrániť rodinu. Súhlasím, len chcem podotknúť, že práve chudoba je ničiteľom rodín. Ak je jeden z manželov tri týždne z mesiaca na opačnom konci krajiny alebo sveta kvôli

peniazom pre rodinu, myslíte si, že to posilňuje rodinu? Na 12. európskom stretnutí ľudí zažívajúcich chudobu v Bruseli mi jeden Macedóнець, muž bez domova, povedal: „Bez peňazí chodíš sám. Ak si bez peňazí, opustí ťa partner, partnerka, deti, prídeš o domov i o rodinu.“ A povedal mi ešte, že slovo INTEGRÁCIA je pekné, moderné, ale sa za ním nič neskrýva. Nič neznamená...

Slová nemajú žiadnu váhu, ak nie sú pravdivé. A smutnou pravdou je, že na Slovensku nemáme REÁLNY obraz o skutočnej chudobe obyvateľstva. Politici nevedia, ako žijú ľudia v ich krajine. Nevedia ani tolko, koľko vieme napríklad my, v našich novinách. Keď pridete robiť reportáž do rodiny s piatimi deťmi, v ktorej už dva dni nič nejedli okrem kórok suchého chleba, musíte niečo urobiť. Slová tu nepomôžu. Ale ide vás od jedu rozhodiť, že o tom nemôžete aktuálne informovať. Lebo vaše noviny nevychádzajú a ostatné médiá idú po celkom onakvejších témach...

Mgr. Daniela Obšasníková,
Romano nevo ľil, Ilustračné foto: Jozef Ferenc